

Specialisering på det socialpædagogiske område

Specielle behov, specialiserede tilbud
og specialisering i praksis

Hæfte 3

SOCIALPÆDAGOGERNE

Tekst: Sigrid Hansen

Redaktion: Asbjørn Agerschou og
Vagn Michelsen

Udgivet af Socialpædagogerne, november 2007

ISBN: 978-87-89992-37-2

Rapporten kan rekvireres hos

Socialpædagogerne

Brolæggerstræde 9, 1211 København K

Tlf. 3396 2800

E-mail: sl@sl.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	2
Analyseresultater og perspektiver	3
Specielle behov	3
Specialiserede tilbud	3
Specialisering	4
At tænke i helhed og arbejde specialiseret	5
At specialisere uden at udskille unødigt	5
Indledning	7
Analysens tilblivelse	8
Specielle behov	9
Særlige målgrupper	9
Det sjældne eller komplicerede tilfælde	9
Afvigelser fra normal udvikling	10
Flere problemer	11
Diagnosens betydning	12
Har Louise et specielt behov?	15
Skal Louise have et specialiseret tilbud?	17
Opsamling: Specielle behov	18
Specialiserede tilbud	20
Afgrænset målgruppe	20
Graden af pleje i forhold til socialpædagogisk arbejde	22
Personaleudvikling og fagligt miljø	23
Spørgsmålet om adskillelse fra almindelige tilbud	25
Opsamling: Specialiserede tilbud	27
Specialisering	29
Viden	29
Kvalitet	30
Én målgruppe	31
Arbejdsdeling	32
Opsamling: Specialisering	32
Specialisering og helhed	34
Sammenhængende forløb	35
Kortlagt specialisering	36
Specialisering og rummelighed	39
Tilbud mellem det specialiserede og det almene	42
Kompetencecentre og ressourcecentre	46
Bilag	
Bilag 1: Uddybende om metoden	49
Bilag 2: Cases og interviewguide	51

Forord

Dette hæfte er det tredje og sidste i rækken om specialisering på det socialpædagogiske område. Hæftet undersøger hvilke opfattelser af specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering, der findes i den kommunikation, der relaterer sig til praksis. Vejen er gået gennem kvalitative interviews med et udpluk af personer, der har relevant erfaring på området.

Resultatet er en analyse, der indkredser nogle af de faktorer, der har betydning for, hvornår behov betegnes som specielle og tilbud som specialiserede, og hvad der skal til for at tale om specialisering i den daglige praksis på feltet. Samtidig er det en analyse, der viderefremidler nogle gode idéer til, hvordan vi kan imødegå de udfordringer, som idealerne om helhedssyn og rummelighed på det sociale område stiller til arbejdet med specialisering. Ideerne ligger blandt andet i tråd med Socialpædagogerne egne tanker om ressourcecentre, ligesom de handler om, hvordan man kan udnytte nogle af de rammer, der allerede findes for planlægning og videndeling i det socialpædagogiske landskab.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at takke dem, der har hjulpet os med analysen ved at tage sig tid til at dele deres betragtninger om specialisering med os i et interview.

Fra forbundets side håber vi, at hæftet sammen med de to foregående, kan give stof til eftertanke og inspiration til den videre diskussion om specialisering på det socialpædagogiske område.

Kirsten Nissen
Forbundsformand

Analyseresultater og perspektiver

I dette hæfte har 15 personer med praktisk erfaring inden for det sociale område gennem kvalitative interviews været med til at indkredse betydningen af specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering på området. Formålet har været at finde ud af, hvilke parametre, der indgår i den praktiske vurdering af, om en persons behov er specielle, et tilbud specialiseret og specialisering til stede.

Resultatet er identifikationen af en række kendetegn ved det specielle, det specialiserede og specialiseringen, som man konstruktivt kan benytte i videre diskussioner af specialiseringens udvikling på det socialpædagogiske område. Derudover er de interviewede kommet med flere gode bud på, hvordan man kan imødegå de udfordringer, som idealerne om rummelighed og helhedssyn stiller til specialisering.

Specielle behov

I spørgsmålet om, hvad der kendetegner det specielle behov, peger de interviewede på tilhøret til særlige målgrupper, på det sjældne eller komplicerede tilfælde, på afvigelser fra den normale udvikling og på kombinationen af flere problemstillinger, som de ting, der afgør om en persons behov vurderes som specielle.

Oplysninger om en bestemt diagnose kan derudover have betydning for behovsvurderingen, fordi en diagnose giver et klarere billede af, hvad det specielle behov handler om. Samtidig kan diagnosticeringen betyde større accept fra samfundets side.

De interviewede er som udgangspunkt for samtalen om specielle behov blevet præsenteret for en case, der handler om pigen Louise. Hun er ikke umiddelbart til at placere i en særlig målgruppe og har ingen diagnose. Derfor går de interviewedes overvejelser om hendes behov på, hvor meget afvigelserne fra det alderssvarende udviklingsniveau og deres eventuelle samspil med ringe sociale forhold betyder, set i forhold til at Louise er normalt begavet, og når man tager casens overfladiske beskrivelser i betragtning. Afhængig af hvad der får lov at veje mest, kommer de interviewede til forskellige konklusioner på, om der ser ud til at være tale om specielle behov, og på om pigen ville kunne trives i et alment tilbud med ekstra støtte.

Specialiserede tilbud

Når det drejer sig om, hvad der karakteriserer det specialiserede tilbud, er det udslagsgivende for de interviewedes vurderinger, at der er tale om et tilbud med en faglig fokusering rettet mod en afgrænset målgruppe, at der foregår et socialpædagogisk arbejde med brugernes udvikling ud over den almene pleje, og at der finder en løbende videreuddannelse af personalet sted, i kombination med et fagligt miljø, der giver rum for fælles faglig udvikling.

De interviewede deler sig i forhold til holdningerne til, om man kan give specialiserede tilbud i alment regi. Det kommer frem i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt tilbud, hvor ekstra kompetencer hentes ind for at tilgodese de specielle behov i et alment tilbud, kan betegnes som specialiserede tilbud. Mens halvdelen ikke mener, at fx et tilbud med ekstra støtte i den lokale folkeskole eller en støttepædagog i den almindelige børnehave kan betegnes som specialiseret, argumenterer andre for, at hvis den rette specialviden finder anvendelse, så er tilbuddet specialiseret, uanset hvilket regi det gives i.

Overvejelserne om, hvad et specialiseret tilbud er, tager hovedsageligt udgangspunkt i en case om botilbuddet Bakkely for voksne udviklingshæmmede med betydeligt plejebehov på grund af blandt andet demenslignende lidelser. De interviewede er altovervejende enige om at betegne Bakkely som et specialiseret tilbud på grund af det faglige fokus på en velafgrænset målgruppe, hvis behov kræver specialviden at tilgodese. De er imidlertid ikke helt enige om, hvorvidt man kunne lade tilbuddet spænde over flere målgrupper end den beskrevne, uden at det ville gå ud over muligheden for at levere et specialiseret tilbud. Mens de fleste betoner risikoen for, at det faglige fokus vil forsvinde, hvis man blander den beskrevne målgruppe med andre – fx udviklingshæmmede, der ikke var demente eller demente, der ikke var udviklingshæmmede – så argumenterer andre for, at man i visse situationer og med den rette organisation vil kunne gøre det, uden at det faglige fokus går tabt.

Specialisering

Betragter man de interviewedes udsagn om, hvad specialisering på det sociale område er, så står det først og fremmest klart, at specialisering handler om en situa-

tion, hvor en helt speciel viden tages i brug for at tilgodese et specielt behov. Specialiseringen kan samtidig være ensbetydende med, at indsatsen er af en speciel god kvalitet, der giver sikkerhed for, at den ydelse, der leveres, er fuldt ud dækkende for behovet. Man kan også sige, at specialisering knytter sig til én bestemt målgruppe, og at viden og kompetencer med hensyn til netop denne målgruppe bliver den enkelte medarbejders eller et tilbuds speciale. Derfor er det også vigtigt at være tro mod målgruppen i sit faglige fokus, hvis specialisering skal bevares og videreudvikles. Endelig kan specialisering opfattes som en arbejdsdeling, hvor det er den faglige fordybelse inden for ét område – fx bestemte paragraffer i lovgivningen – der kendetegner specialiseringen. Med en sådan specialisering i arbejdsdelingen gøres medarbejderen eller afdelingen i forvaltningen til eksperter eller specialister netop inden for deres område.

Specialisering kan derfor opfattes som både selve indholdet i indsatsen og som en måde at organisere sig på i det sociale system, der sikrer, at det specielle behov tilgodeses. I begge tilfælde er det udtryk for, at den mest kvalificerede viden finder anvendelse, og derfor opfatter flertallet af de interviewede også specialisering positivt.

Man kommer dog ikke uden om, at specialisering handler om målrettet fokus og viden i dybden frem for i bredden, hvorfor specialisering altid i en vis udstrækning vil ske på bekostning af bredere dækningsgrad og opbygning af en mere generel viden. Derfor er der nogle udfordringer forbundet med specialisering på det sociale område, der opstår, når specialisering stilles over for idealerne om rummelighed og helhedssyn. Spørgsmålet er, hvordan man kan arbejde med specialisering, samtidig med at bredden favnes, og uden at blikket for det afvigende fører til, at systemet bliver for udskillende.

At tænke i helhed og arbejde specialiseret

Den første udfordring handler om, hvordan vi bevarer blikket for helheden samtidig med at vi specialiserer arbejdet på det sociale område. Vi skal med andre ord finde en vej, hvormed vi kan sikre, at den rette ekspertise er til stede, samtidig med, at personen med specielle behov mødes af et helhedssyn.

Idealet om at arbejde helhedsorienteret betyder ikke, at specialisering i forhold til specifikke problemer ikke er

påkrævet. I forvaltningsmæssigt øjemed betyder det til gengæld, at det kunne være hensigtsmæssigt, at specialisterne ikke stod alene, men suppleredes af generalister med bredere kompetencer. Det kunne være i form af mere generelt funderede medarbejdere eller instanser med ansvar for at bevare overblikket over, hvilke specialiserede kompetencer, der findes, og hvor de er. En af de interviewede peger således på nytten i, at nogen med generelle kompetencer stod for at planlægge og koordinere borgerens færd i systemet som et sammenhængende forløb. Dermed kunne man sikre, at de kommunale forvaltningers specialisering ikke gik ud over blikket for den enkelte persons helhed af behov.

Hensynet til helhed udfordrer imidlertid også arbejdet med specialisering på et mere overordnet niveau. Det handler om, hvordan vi sikrer, at det samlede udbud af specialiserede tilbud og specialviden matcher totalen af de specielle behov, der findes i befolkningen som helhed. En mulighed i den forbindelse er at bygge videre på og udnytte de redskaber, som strukturreformen allerede har sat i verden og sørge for løbende koordinering og samarbejde kommuner og regioner imellem. Et par af de interviewede peger på VISO som grundlag for videndeling og faglig udveksling på landsplan. Samtidig vil den kortlægning af specialviden, som blev gjort i forbindelse med konstruktionen af VISO, kunne bruges som værktøj til overvågning af specialiseringernes dækningsgrad.

At specialisere uden at udskille unødigt

Idealet om samfundets rummelighed udfordrer strategien om specialisering med et krav til det sociale systems struktur om at forebygge, at personer unødigt udskilles fra deres almene miljø. Her peger de interviewede på, at man i højere grad kan tænke over organisationen og tilrettelæggelsen af tilbud på området, både så man sikrer bredden i tilbudsviften, og så man i videre omfang end i dag bringer de specialiserede tilbud i sammenhæng med almenmiljøet.

Det må selvfølgelig ikke gå ud over de specialiserede tilbuds kvalitet, at man forbinder dem med almenmiljøet eller med almene tilbud. Specialiserede tilbud må være tro mod deres fokus på en afgrænset målgruppe og bevare deres faglige miljø – ellers uddør specialiseringen. Et specialiseret pædagogisk blik kan imidlertid godt bevares, selvom tilbuddet hænger fysisk sammen med

det almene, fx som en særskilt afdeling.

At bringe det specialiserede tilbud tættere på det almene miljø kan fx også ske på området for botilbud, hvor man kan arbejde med tilrettelæggelse af tilbuddene, så det er personalet, der kommer til beboerne, frem for at beboerne nødvendigvis er samlet omkring personalet. Det vil ikke gå ud over specialiseringen, hvis man stadig sørger for, at personalet kan mødes og opretholde et specialiseret fagligt miljø.

En af udfordringerne forbundet med at tilgodese de specielle behov i tilknytning til det almene miljø, er imidlertid, at specialviden og specialiserede kompetencer ikke i tilstrækkeligt omfang finder vej fra de specialiserede faglige miljøer. Derfor er det nødvendigt at arbejde med rammerne for videndeling og faglig udveksling mellem tilbuddene inden for de forskellige områder. Her kan arbejdet med kompetencecentre og ressourcecentre, som et par af de interviewede beskriver, være med til at bane vejen for faglig oprustning og udvikling. Tanken om kompetencecentre går ud på, at nogle af de specialiserede tilbud

udvides til, udover arbejdet med deres egne brugere, også at kunne oparbejde og videreformidle viden til andre tilbud.

Socialpædagogerne har udviklet en idé om ressourcecentre, som også kan tage form af udvidelser af allerede eksisterende tilbud. Ressourcecentret samler et net af forskellige typer af tilbud inden for samme område og bliver på den måde indgangen til en sammenhængende indsats for den enkelte. Ressourcecentre skal både kunne tilbyde socialpædagogisk praksis og stå for opbygningen af et fagligt udviklingsrum, hvorfra det kan rådgive og supervisere de tilknyttede tilbud.

Ressourcecentre på de specialiserede områder vil på den måde også kunne lede og organisere specialiseringen og den faglige udvikling inden for et område. Samtidig vil de kunne bruges som vidensbanker til at lede specialviden og specialiserede kompetencer videre ud i systemet, så fundamentet for at tænke i nye forbindelser mellem det specialiserede og det almene skabes – uden at det specialiserede fokus går tabt.

Indledning

Forud for nærværende hæfte har Socialpædagogerne udgivet to hæfter om specialisering på det socialpædagogiske område. Det første handlede om brugen af begrebet i den politiske debat, hvor vi på baggrund af en dokumentanalyse af skriftligt materiale kunne konstatere en manglende entydighed i brugen af betegnelserne specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering i den politiske diskussion. Blandt andet var der uoverensstemmelser imellem holdningerne til, hvilke betingelser de specialiserede tilbud stiller for at kunne bevare deres specialisering. Det kom især til udtryk i spørgsmålet om, hvorvidt specialtilbuddene skal være adskilt fra almenområdet.

Det andet hæfte havde til hensigt gennem en analyse af relevant faglitteratur – lærebøger, tidsskriftartikler, forskningsbaserede undersøgelser mv. – at undersøge, hvad man på et mere teoretisk niveau forstår ved specialisering, specielle behov og specialiserede tilbud. Her optrådte overvejelserne om specialisering som led i forskellige tematiseringer af socialt arbejde, hvorunder begrebet havde hver sine betydninger. Specialisering blev fremstillet som både en medicinsk tilgang til sociale problemer, som en differentiering i arbejdsdelingen, som et særkende ved bureaukratiet og som et udtryk for uddannelse og viden på det sociale område. Desuden viste analysen, at specialisering indebærer flere udfordringer, der blandt andet knytter sig til det at undgå et udskillende 'sygdomsblik' og til det at bevare et øje for helheden.

Formålet med dette tredje hæfte om specialisering er at undersøge, hvad størrelserne 'specielle behov', 'specialiserede tilbud' og 'specialisering' betyder for personer, der til dagligt beskæftiger sig med det sociale og socialpædagogiske område. Hæftet fokuserer derfor på forståelserne af, hvad specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering er i den praksisrelaterede kommunikation.

Derudover har det vist sig relevant at forholde det producerede materiale til nogle af de spørgsmål, som blev rejst i de foregående hæfter, for på den måde at kunne berige og uddybe diskussionen af dem. Det drejer sig om spørgsmålene om, hvorvidt specialiserede tilbud skal være adskilt fra almenområdet, og om hvordan man skal takle de udfordringer, som følger med, når arbejdet med specialisering skal gå op med idealerne om rummelighed og helhedssyn.

Udgangspunktet for analysen er, som i de to foregående hæfter, en forståelse af specialisering som noget, der udløses af et specielt behov. For at nærme sig de forskellige forståelser af, hvad specialisering er, må man derfor både spørge, hvad det specielle behov defineres som, og hvad den specialiserede indsats, som forbinder det specielle behov med specialiseringen, dækker over. De to ting hører med til den samlede forståelse af, hvad der karakteriserer specialisering på det socialpædagogiske område.

Analysens tilblivelse

Analysen i dette hæfte tager form af en kvalitativ analyse af interviews med relevante parter. I alt 15 personer repræsenterende et bredt felt af brugerorganisationer, faglige organisationer og de ansvarlige myndigheder på det sociale område har deltaget i analysen. Disse personer er:

- Kontorchef for Udsatteenheden i Socialministeriet, Peter Juul
- Kontorchef for VISO Børn og Unge, Else Frydensberg
- Kontorchef for Social og Psykiatri i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard
- Kontorchef for Kontoret for Social- og Sundhedspolitik i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen
- Socialchef i en lille kommune
- Socialdirektøren i en mellemstor kommune
- Socialdirektøren i en stor kommune
- Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen
- Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt
- En socialpædagog ansat som forstander for en døgninstitution for børn
- En socialrådgiver ansat i en privat forening på handicapområdet
- Formand for DSI, Stig Langvad
- Landsformand for FBU ForældreLANDSforeningen, Alice Sørensen
- Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson
- Landsformand for Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen.

Interviewene er gennemført efter en interviewguide med en række spørgsmål, der primært tog udgangspunkt i to cases, som interviewdeltagerne på forhånd havde fået fremsendt. De to cases handler om hhv. pigen Louise,

der er syv år og har forskellige vanskeligheder, og botilbuddet Bakkely, der henvender sig til voksne udviklingshæmmede med betydelige plejebehov på grund af blandt andet demenslignende lidelser. De interviewede er blevet spurgt om, hvad de mener taler for, og hvad der taler imod, at der her er tale om hhv. et specielt behov og et specialiseret tilbud. Størstedelen af interviewguiden var derfor spørgsmål til de to cases. Derudover er der mere bredt blevet spurgt til betydningen af specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering, herunder i relation til uddannelse og rummelighed. I bilag 1 redegøres

der nærmere for udvalget af interviewpersoner og den anvendte metode i analysen, mens interviewguide og cases findes i bilag 2.

I det følgende præsenteres resultatet af analysen. Først fremstilles de karakteristika ved specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering, som har været gennemgående i materialet. Dernæst præsenteres uddrag fra interviewene, som kunne være svar på de udfordringer, som idealerne om rummelighed og helhedssyn stiller til specialisering som strategi på det sociale område.

Specielle behov

Det har været et udgangspunkt for undersøgelsen overordnet at forstå specialisering som noget, der skal opfylde et specielt behov. Derfor begynder nærværende analyse også med spørgsmålet om, hvad det egentlig vil sige, at man har specielle behov. For at kunne besvare spørgsmålet er de interviewede blevet spurgt, hvad det for dem betyder, at en person har specielle behov, ligesom spørgsmålet aktualiseres med casen om Louise.

Særlige målgrupper

Halvdelen af de interviewede kommer som det første i tanke om personer fra specifikke målgrupper, når de bliver spurgt, hvem personer med specielle behov er. Det kan være de målgrupper, de til dagligt arbejder med, eller det kan være bredere kategorier:

"I: Hvad er det første, du tænker på, når jeg siger personer med specielle behov?"

IP: Det er folk med et eller andet fysisk eller psykisk handicap." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

"Så tænker jeg på folk, der skiller sig ud fra de såkaldte normale problemstillinger. Det kan være svært fysisk handicappede, det kan være infantile autister, det kan være en spastiker med store sociale og fysiske problemer. Det er specielle behov for mig." (Socialrådgiver).

"Det område, jeg kender bedst, det er nogle børn, som har haft nogle svære opvækstvilkår, som gør, at de har nogle specielle behov. Det kan være folk, som har diagnoser, det kan være folk, som har en eller anden form for handicap. Det er sådan det, jeg umiddelbart tænker." (Landsformand i FBV ForældreLANDSforeningen, Alice Sørensen).

Tilhøret til en overordnet målgruppe, som man af erfaring ved kan have svære problemer, kan altså pege i retningen af, at en persons behov er specielle.

Det sjældne eller komplicerede tilfælde

En håndfuld af de interviewede peger på, at specielle behov findes hos personer med vanskeligheder, der er sjældent forekommende i befolkningen:

"Jeg tænker personer, som har en særlig kompleksitet – og det kan være i dybden eller det kan være i bredden af problemstillinger, der knytter sig til deres situation. Det

kan både være inden for handicapområdet, og det kan være inden for det, vi kalder de socialt udsatte. Så det er der, hvor man kan sige, at mange faktorer spiller ind, og gør det til noget mere sjældent. Noget som mere sjældent forekommer, kan man sige." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

"De børn, vi har med at gøre, som kan være alkoholskadede eller påvirket af narko og dermed udviser nogle forskellige symptomer. Jamen, dem er der jo ikke 5.000 af i Danmark, vel. Men vi har en viden på det område, og det er væsentligt for de børn, at de kommer i hænderne på et fagligt uddannet personale, der ved, hvordan man arbejder med det." (Socialpædagog).

Målgrupperne for specialisering er således enten en lille målgruppe eller en målgruppe, der kræver en helt særlig viden:

"Hvis der er meget få af et antal, der skal have en speciel behandling, så er det klart, at så kræver det, at du sætter nogle eksperter sammen, som får nok sager af den samme slags, for at de overhovedet kan give en ordentlig behandling eller hjælp. Det er det, jeg ser for mig. Så kan der være nogle, der kan være lidt flere af, men hvor du er nødt til at have en specialiseret viden for at kunne klare dem. Det er den anden del. Så er der nogle, som der i hver kommune er så mange af, at det er sager, de vil se rimelig jævnlige – stort set dukke op på deres bord næsten hver dag. Det er, hvad jeg vil kalde det almene. Men hvis det er noget, der dukker op ret sjældent på deres bord eller kræver en speciel viden, så vil jeg kalde det det specielle. Så det er noget med hyppigheden og den faglige udfordring, der ligger i dem." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

Det kan altså både være det, at der er meget få personer i landet med samme behov, der gør det specielt og det kan være graden af kompleksitet i behovet, der er afgørende.

Afvielser fra normal udvikling

Under overvejelserne om, hvad der taler for, at Louise har specielle behov, står beskrivelsen af afvigelse fra den normale udvikling centralt. For godt halvdelen af de interviewede er afvigelsen fra det normale udviklingsniveau således et argument for, at pigen har et behov,

der kan betegnes som specielt:

"Hun har et specielt behov, fordi hun simpelthen har tabt år af sit liv. Dét, at hun er bagud i sit liv, det at hun er sat tilbage i sin udvikling, og derved under en eller anden form er udviklingshæmmet, uanset hvad grundene er. Det er det væsentligste grundlag for, at hun har behov for specialisering, synes jeg. Det er også det parameter, man oftest bruger." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"Det, som taler for, at hun har specielle behov, er, at hun har brug for noget hjælp ud over det, som vil være det normale for en pige på 7 år. Det er dét, som jeg synes taler for, at der er behov for et specielt tilbud. Angst og manglende empati og alle de ting, som er nævnt her i casen. Det taler helt klart for, at der er behov for noget, der er specielt tilrettet hende. Men dermed ikke sagt, at det skal løses uden for almensystemet." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

Omvendt er det derfor også det, at Louise beskrives som normalt begavet, som lidt under halvdelen af de interviewede hæfter sig ved, når de skal svare på, hvad der i casen taler for, at pigen ikke har specielle behov:

"Der står jo blandt andet, at hun er normalt begavet med specifikke vanskeligheder inden for det sproglige område. Så mener jeg egentlig ikke, at der umiddelbart – hvis det er en korrekt beskrivelse – så er der ikke noget, der indikerer, at det her er en særlig sag." (Formand for DSI, Stig Langvad).

"Hun er normalt begavet. Mange af de handicappede, der kommer inden for de specielle institutioner, de er jo ikke normalt begavede. De er det, vi kalder specielt begavede, de har nogle andre evner. Så det vil jo helt klart tale for, at det burde være en pige, der skulle have været hjulpet i det almindelige system." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

Alt i alt peger afvigelser fra normal udvikling altså i retningen af specielle behov, mens overensstemmelse med det normale udviklingstrin fx i form af et alderssvarende intelligensniveau taler for, at behovet er mindre specielt og derfor bør kunne løses i almensystemet.

Flere problemer

Casen beskriver Louise som en pige med flere problemer. Hun har fx både specifikke sproglige vanskeligheder, er angst og har depressive træk. At der på den måde er tale om en flerhed af problemstillinger, er for halvdelen af de interviewede tegn på, at der her er tale om en person med specielle behov:

"For mig at se vil hun være et tilfælde lige præcis der, hvor der er flere problemstillinger ind over hende." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

"Antallet af problemstillinger kan jo være med til også at gøre noget mere specielt, fordi det kommer til at kræve meget forskellig viden, og den viden skal samles og kobles, for at problemstillingen kan løses" (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Ikke alle er dog enige i, at flerheden af problemstillinger kan være et afgørende kriterium, når man skal bedømme, om en person har specielle behov. Den enkeltstående vanskelighed i sig selv kan være den udløsende faktor:

"Det ville jo være nok, at hun led af en depression. Det ville da være nok til at sige, at hun har et specielt behov. Men det kunne også være det, at hun lider af angst – nu lider hun både af angst og depression. Det kunne så – mænd også godt være det, at hun har en indlæringssevne og en evne til social forståelse og omgang svarende til et udviklingsniveau på under to år – det i sig selv kvalificerer til, at der er behov for en særlig indsats. Jeg synes ikke, det er flerheden." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

En kombination af problemstillinger hos både pigen selv og i familien kan dog være afgørende for, hvilken foranstaltning, der foretages. I casen antydes, at pigen ud over selv at have vanskeligheder også er belastet af problemer i familien, hvor moren lider af en depression og faren er fraværende. Denne kombination kan gøre, at indsatsen bliver mere massiv, end hvis der alene var tale om vanskeligheder hos pigen selv:

"Det betyder noget, at der er flere forskellige ting, for der er både noget med, hvad er det for en pige, hvad er det for nogle ressourcer, der er rundt omkring, hvad er der af

familienetværk til at bakke op om de ting, som hun skal igennem. Så det betyder helt klart noget (...) Jeg tror nemmere det udløser fx støttetimer med den beskrivelse af den mor, end hvis det var sådan, at mor hun var velfungerende i et eller andet godt job. Fordi så forventer man, at hun kunne nogen af de her ting, tror jeg." (Landsformand i FBU ForældreLANDSforeningen, Alice Sørensen).

Konkret kan forældrenes ressourcer være afgørende for, om barnet fjernes fra hjemmet for at blive behandlet:

"Hvis nu ikke jeg læste, at hun har specifikke problemer, så kunne man sige – nå, men er hun sådan et barn, der har haft en opvækst, der har været meget skiftende, fordi moren har været syg, og faren ikke er så meget hjemme. Og det vil sige, at hun har manglet kontinuitet og opmærksomhed. Da kan hun også godt have et behov for at komme et meget struktureret sted hen, eller at man strukturerer hendes hverdag og går ind og hjælper familien meget mere ved at lave struktur i familien. Sådan kan man jo også gøre det, hvis hun ikke havde de helt specifikke behov, men mere var sådant et rigtigt usikkert barn – måske også omsorgssvigtet. Så ville det være en anden type. Der skulle man også sætte specifikt ind, men det kunne man gøre i et samarbejde med forældrene. Der er det ikke sikkert, at hun skulle være et andet sted." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

"Afhængig af, hvordan vi finder ud af forældrenes mest ring af det her, så vil vi finde ud af, om der skal iværksættes en behandling i eller uden for hjemmet. Det vil være vores tilgang. Forældrene har en meget, meget central rolle i det her, og det er den tilgang, vi altid har i børnesager. Men så har vi så også den tilgang, at hvis det viser sig, at forældrene ikke kan, så – af hensyn til barnet – må vi lave noget uden for hjemmet." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

Forældrenes ressourcer kan derfor have betydning for, hvilket tilbud, man vælger at sætte ind over for pigens specifikke vanskeligheder med, og i den forstand kan man tale om, at en kombination af egne og familiære problemstillinger kan pege i retningen af et mere kompliceret og specielt behov.

Diagnosens betydning

De interviewede er blevet bedt om at overveje, hvad det ville have betydet for deres indtryk af Louises behov, hvis casen havde indeholdt oplysninger om, at pigen havde fået stillet en bestemt diagnose. Godt en tredjedel af de interviewede vurderer, at en diagnose ville have en betydning for deres indtryk og måske hjælpe dem på vej i vurderingen af, om der er tale om et specielt behov:

"Hvis jeg ikke kendte hende og skulle vurdere hende, så hende sådan der, så gør det da noget ved det første indtryk, man lige får. Sådan er vi jo, vi er jo diagnosefikserede. Men ja, det ville måske hjælpe mig på vejen. Spør mig ind på, om det er en målgruppe, hvor jeg ved, at stort set ni ud af ti får et meget specialiseret tilbud. Det kunne jeg måske vide, hvis jeg så diagnosen – at det så hjalp på vej i forhold til den indsats, der skulle gives, om i hvilken grad, den skulle være specialiseret." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

"Hvis hun var autist, fx – så kunne man sige, at det ikke er miljøbestemt, men at det er genetisk. Skal hun eksempelvis i et dagtilbud, bør det være målrettet autister. Denne diagnose er ikke noget, vi sådan med almindelige støtteforanstaltninger kan helbrede. Det kan vi med de omsorgssvigtede eller dårlige familiemæssige relationer, dem kan vi afhjælpe, men det kan vi ikke fx med autisme eller hjerneskadede eller lign. Vi kan minimere den uhen-sigtsmæssige adfærd, men vi kan ikke helbrede" (Socialchef i en lille kommune).

Diagnosens betydning for vurderingen kan selvfølgelig komme helt an på, hvad det er for en diagnose, der er tale om:

"Hvis nu der fx stod, at hun var Spielmeier-Voigt, så ville jeg sige, det er så lille en gruppe, dem er der 30 af i Danmark. Det ville man ikke kunne forvente, at en sagsbehandler ville kunne klare eller en kommunal psykolog, det ville de ikke kunne klare alene. Det skal de have hjælp til. (...) Så derfor vil en diagnose en gang imellem kunne gøre det. Men hvis der står, at barnet er udviklingshæmmet, så ville det ikke nødvendigvis gøre det, fordi så kan det jo godt være let udviklingshæmning eller betydelig, det kan være den ene eller den anden." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Godt halvdelen af de interviewede mener imidlertid slet

ikke, at tilføjelsen af en bestemt diagnose til beskrivelsen af Louise ville ændre deres vurdering af hendes behov:

"I: Ville det ændre noget, hvis der stod, hun havde en bestemt diagnose?"

IP: Nej, det synes jeg egentlig ikke. Som det er beskrevet her, så vil jeg vurdere, at der er et særligt behov." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

"Jeg hopper ikke sådan bare på en diagnose. Hvordan er hendes adfærd, hvordan er hendes funktion og samværsfunktion med andre – både på børneniveau og på voksen-niveau. Der er ikke noget nemt svar. Det kræver udredning." (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

Om den generelle betydning af diagnoser, når man skal have hjælp på det sociale område, er en håndfuld af de interviewede imidlertid inde på, at diagnoser kan overbevise myndighederne om, at det er nødvendigt at skride til handling. Samtidig tilbyder diagnosen et "fælles kort", som de aktuelle vanskeligheder kan tolkes ind i, og som på den måde kan bruges konstruktivt til at finde en måde at imødegå vanskelighederne på:

"Vi har et samfund, hvor penge-kassen åbner, når vi har en diagnose. Det bevilger vi efter. Hvis du har en klar diagnose, så er det meget nemmere at gå til, det gør det nemmere for alle parter. Og man kan ikke altid kritisere det, for det gør jo, at du pludselig har et fælles kort over verden. Hvis du siger, at det her barn har ADHD-vanskeligheder, jamen, så ved du, hvad du taler om. Hvis barnet er ordblind, så ved du, hvad du taler om – selvom ordblind kan diskuteres, om det er en diagnose. Men det gør det mere entydigt. Der er forvaltninger i det her land, som forlanger diagnoser for overhovedet at give hjælp. På trods af, at de kan se, at et barn har meget store vanskeligheder, så forlanger de en diagnose" (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"Som jeg kender systemet, så hvis nu det handlede om, at der skulle bevilges noget fra socialforvaltningen, så ville en bestemt diagnose altid hjælpe. Det udefinerbare – det er mange gange svært for sagsbehandleren at få det til at give et eller andet, fordi det kan de ikke argumentere for. (...) Hvis der er en diagnose, så er der jo mange gange nogle behandlingsmuligheder ud fra diagnosen. Så du får nogle værktøjer og nogle redskaber – både som pædagog

og også som socialrådgiver. Du får lige pludselig noget at arbejde ud fra og efter, og noget at måle op på." (Socialrådgiver).

"Det hjælper jo altid. Fordi inden for det her system, så taler vi diagnoser. Hvis ikke man har en diagnose, så er man jo i princippet ingenting. Så kan man komme på et generelt tilbud. Få en generel ydelse." (Socialdirektør i en stor kommune).

Samtidig gør diagnosen også det konkrete behov mere legitimt og lettere at tale om – for både politikere og forældre til børn med vanskeligheder:

"Det er da også nemmere for den mor at få at vide, at 'dit barn er autist', end at 'dit barn er tidligt følelsesmæssigt skadet og får formentlig aldrig evnen til at knytte sig tæt til et andet menneske, det er der ret stor sandsynlighed for'. Det er da sværere. Også for samfundet omkring pigen at acceptere. Hvorimod jeg tror, at det rent politisk er nemmere at forholde sig til, at et barn er autist." (Socialpædagog).

På samme måde kan man sige, at det at have et handicap set i forhold til det at have socialt betingede problemer kan være lettere at acceptere for samfundet:

"På en eller anden måde, så bliver det nemmere, tror jeg, som politiker at acceptere, at man har en bruger med et eller andet specielt handicap, som koster en million om året, end man har et eller andet barn, som måske også har en mor, der drikker, som gør, at det barn har nogle vanskeligheder. Man får et andet syn på det. Det kan godt være, det er mine fordomme, men det er i hvert fald det, jeg oplever. Man ved ikke nok om det område." (Landsformand for FBU ForældreLANDSforeningen, Alice Sørensen).

Selvom diagnoser således kan hjælpe på bevillinger og give nogle konkrete redskaber til vurdering af det pågældende behov, er de imidlertid også dilemmafyldte størrelser. Et par af de interviewede påpeger således, at diagnoser kan virke stigmatiserende og give et reduceret billede, som kan 'snyde', når man skal vurdere personens behov:

"Der kan godt være nogen, der trods alt snyder lidt en gang imellem. Godt nok har de en diagnose, men der kan

også være nogle andre forhold, der gør, at det betyder mindre, end det gør for dem, der er ved siden af, som har den samme diagnose. Så det kan også være en hæmsko." (Landsformand i Dansk Handicapforbund, Susanne Olsen).

På den måde kan det blive en hæmsko for den enkelte at få stillet en diagnose i det omfang den fastholder et billede, som ikke er dækkende for personens reelle behov.

Har Louise et specielt behov?

De interviewede er som nævnt blevet bedt om at pege på, hvad der taler for, at Louise har specielle behov, og hvad der omvendt tyder på, at Louise ikke er en pige med specielle behov. I den forbindelse kommer spørgsmålet om, hvorvidt pigen samlet set mest har specielle eller mest ikke specielle behov også på banen, og her deler gruppen af interviewede sig. Halvdelen er overvejende af den opfattelse, at der er tale om en pige med specielle behov:

"I: Ville du sige, at der er noget, der taler for, at hun ikke har et specielt behov?"

IP: Nej, det er der ikke. Det er helt klart en pige, der i den grad trænger til at komme et sted hen, hvor de der arbejder der, ved, at hun har et specielt behov, og at de giver hende det rigtige tilbud. Det er helt klart. Det er jeg slet ikke i tvivl om." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

"Hun er bagud tidsmæssigt, hun er en angst pige med depressive træk, hun har problemer med indlæringssevne og social forståelse. Hun har stort set alle elementerne frem mod at have et meget alvorligt handicap, når hun går ind i sin skolealder. Hun er jo ikke egnet til at komme i en almindelig skole. Jeg kan slet ikke se noget, der skulle tale for noget andet. Det er et specielt behov. Specielt forstået på den måde, at man jo ikke kan udelukke, at det ikke er en speciel institution eller speciel skole. Hun har behov for en målrettet, speciel støtte – dvs. nogen, der ved præcis, hvad man gør med en pige, som har manglen af evne til social forståelse, som mangler selvværd." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

Den anden halvdel af de interviewede stiller sig imidlertid mere tvivlende overfor, om Louises behov kan betegnes som specielle. De peger blandt andet på det for-

hold, at casen ikke i tilstrækkeligt omfang beskriver graden af de vanskeligheder, der er tale om:

"Der er ingen tvivl om, at hun har behov. Men om hun nødvendigvis har specielle behov, det ved jeg egentlig ikke. Det, synes jeg, er svært at sige. Fordi man har ikke nogen beskrivelse af omfanget af de enkelte ting, hvor truet er barnet, og hvor kompliceret er familieproblemstillingen og sådan nogle ting. Så jeg vil egentlig ikke umiddelbart kunne sige, om hun er det ene eller det andet. Det er min vurdering, at mange sager forudsætter en bedre udredning, før man kan konkretisere, hvad problemet er, og om der forudsættes almindelig eller specialrådgivning." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Det er både graden af pigens egne vanskeligheder og karakteren af især morens problemer, der mangler oplysninger om, hvorfor flere af de interviewede efterlyser en grundig udredning. Andre peger på, at arten af de vanskeligheder der er tale om i forbindelse med pigens psykiske tilstand og familieforhold, er problemstillinger, der burde kunne klares inden for alment systemet, evt. med støtteforanstaltninger:

"Der står jo meget det der med, at hun er angst, og det kan jeg jo godt forstå – med en far, der er meget væk og en mor, der er psykisk syg. Hun lever et usikkert liv. Jeg kan jo godt svinge lidt her, men dybest set tænker jeg – hende her burde normalsystemet jo på en eller anden måde kunne samle op. Give hende nogle trygge rammer, nogle steder, hvor hun kan være, måske i perioder, hvor moren er syg, hvor hun kan være i de vante omgivelser." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

"Det er forældrene, der ikke har formået at yde tilstrækkelig omsorg og opmærksomhed og støtte til udvikling af hende, tror jeg. Og det er så det, jeg tænker, kan løses eller bør løses i normalsystemet med de tilbud eller med den støtte fra institutionen eller forvaltningen eksempelvis ved tilknytning af familiekonsulent eller andre relevante foranstaltninger." (Socialchef i en lille kommune).

Alt i alt er der altså ikke enighed om den samlede vurdering af Louises behov. Mens nogen føler sig meget overbevist om, at hun har et specielt behov, så lægger andre vægt på, at Louise bør kunne rummes i normalsystemet, og at hendes behov derfor ikke er så specielle endda.

Relateret til diskussionen om, hvorvidt Louises behov kan betegnes som specielle, blev Else Frydensberg, der er Kontorchef for VISO Børn og Unge, spurgt, om Louise kunne være en VISO-sag:

"Det vil afhænge af mange faktorer. Det vil bl.a. afhænge af, om kommunen er klar over hvilken indsats, der skal ydes, eller om de er i tvivl om hvilken indsats, der skal til, og om de har den fornødne ekspertise hertil." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Om Louise kunne blive en VISO-sag, ville altså blandt andet afhænge af, hvilke ressourcer og konkrete muligheder for at yde den rette indsats, som hendes kommune vil kunne tilbyde. Generelt vil grænsen for, hvornår der er tale om et de allermest specielle behov, og dermed en VISO-opgave, således også være relativ i forhold til den enkelte kommunes kapacitet.

Skal Louise have et specialiseret tilbud?

I forlængelse af overvejelserne om, hvorvidt Louise har et specielt behov, er de interviewede blevet spurgt, om de ud fra de oplysninger, der er i casen, vurderer, at Louise kunne være i et alment tilbud – evt. med ekstra støtteforanstaltninger. Godt halvdelen af de interviewede vil ikke udelukke, at et tilbud inden for alment systemet ville kunne tilgodese pigens behov, hvis hun fik den rette ekstra støtte her:

"Hun har jo oplagte problemer, så jeg ville da, som man også har gjort, hive noget ekspertise ind, som er tilknyttet specifikt til hende. Så er der så muligvis en psykiatrisk problemstilling, som man må have psykiatrien til at kigge på. (...) Men hende vil jeg egentlig sige, at man skulle gøre meget for, at man kunne holde der, hvor hun var." (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

"Hvis der nu på en institution er en meget relationsstærk, professionel medarbejder – én, der virkelig kan det dér – så kan jeg ikke udelukke, at man kan lave noget lokalt. Men man skal afdække det. Det er ikke sådan automatik, det er det ikke." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

"Jeg ved ikke, om det kunne lade sig gøre, men det ville være min første tanke, netop fordi hun er normalt begavet, at sige, at så forsøger vi i alment systemet med ekstra ressourcer." (Socialdirektør i en stor kommune).

Det er især den risiko for stigmatisering, der er forbundet med at give Louise et specialiseret tilbud adskilt fra almentilbuddene, der taler for at forsøge at hjælpe hende inden for normalsystemets rammer:

"IP: Jeg synes faktisk det ville være synd, hvis hun ender med sådant et specialiseret tilfælde på en specialiseret institution med nogle helt specialiserede børn, fordi jeg tror, der findes rigtig mange af disse børn. Og på en eller anden måde tror jeg – nu har jeg jo ikke set nogen diagnose eller papir på hende, men jeg vil mene, at denne slags skulle man gerne kunne gribe inden for normalsystemet. Måske med nogle hjælpeforanstaltninger. (...) I: Hvorfor er det farligt at sende hende til en specialinstitution?"

IP: Fordi jeg tror på en eller anden måde, så bliver man også stigmatiseret i den diagnose, man får. Hvis man skal gå sammen med andre psykisk syge børn. Jeg tror i høj grad, at vores institutionssystemer også er stigmatiserende for folk." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

En håndfuld af de interviewede mener imidlertid, at den type af vanskeligheder, som Louise har, gør, at hun vil kunne få det svært i et almindeligt tilbud, selv med ekstra støtte. For dem taler de oplysninger, der findes i casen for, at man flytter hende til et specialiseret tilbud, der ligger adskilt fra almindelige tilbud:

"Hun udviser jo en form for tidlig skade, som må ind i et eller andet behandlingstilbud. Og de skal jo være der. Man kan sige, det er jo ikke nok, at hun kommer i et lille bitte lokaltilbud, hvor hun skal inkluderes i en gruppe – en særlig gruppe i indskolingsforløbet. (...) Det tror jeg ikke er nok. Det kan godt være, det er en billigere løsning, men jeg tror, det på sigt bliver meget dyrt for den kommune. Og først og fremmest, det barn kommer måske også til – det er der jo en del af disse børn, der gør – kommer til at betale en fantastisk høj pris et eller andet sted." (Socialpædagog).

"I: Vil der være nogen måde, hun kunne trives i en almindelig folkeskole eller fritidshjem, evt. med ekstra støtte?"
IP: Det man kan læse heraf, det er, at hun har været til delt støttetimer og talepædagog, familien har haft en familierådgiver derhjemme. Altså – så skal man i hvert fald give rigtig mange støttetimer til hende. Fordi det her handler om, at hun skal have støtte stort set hver dag. For nor-

malt ville man tænke, at moren eller familien derhjemme ville skulle hjælpe til med at bakke op omkring en indsats, når hun står over for de her udfordringer. Så det vil ikke kun være i skoletiden, det er formentlig også, når hun kommer hjem. De skriver noget med, at hun er angst og har depressive træk. Det er jo en helt basal lærdom om at leve livet. Og det vil moren ikke kunne, så længe hun er angst og har depression og får medicinsk behandling. Så det kan godt være, at skolesystemet kan hjælpe med at få rettet op på at give hende den støtte, men der skal også være en støtte derhjemme. Så det ser jeg vanskeligt." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

Således har de interviewede som ved spørgsmålet om, hvorvidt Louise har specielle behov, også forskellige holdninger til, om hun bør have et specialiseret tilbud adskilt fra et almindeligt tilbud.

Opsamling: Specielle behov

Under ét betragtet, tegner de interviewedes besvarelser et billede af specielle behov som værende knyttet til et eller flere af følgende kendetegn:

- En mere eller mindre veldefineret målgruppe
- Et sjældent tilfælde eller et tilfælde af ekstraordinær kompleksitet
- En afvigelse fra den normale udvikling
- En kombination af flere problemstillinger

Derudover vil en bestemt diagnose kunne præge behovsvurderingen på den måde, at diagnosen kan give et klare billede og en uddybende beskrivelse af, hvad det specielle behov handler om. Samtidig vil en diagnose måske

gøre, at man fra det omgivende samfund og fra politisk side møder behovet med større accept, og på den måde i højere grad vil være villig til at anerkende, at der er behov for hjælp. Heraf følger, at man med et diagnosticeret handicap ofte kan finde større forståelse for sit behov, end hvis det specielle behov er socialt betinget.

Louise, som de interviewede præsenteres for som case, er ikke umiddelbart placerbar i en særlig målgruppe, og hun har ingen diagnose. Overvejelserne om arten af hendes behov går derfor på, hvor meget afvigelse fra det alderssvarende udviklingsniveau og disses eventuelle samspil med ringe sociale forhold betyder set i forhold til, at pigen er normalt begavet, og at der ikke er klarhed omkring graden af vanskeligheder hos pigen og i familien. Alt efter hvilken side der betones, lander de interviewede på forskellige konklusioner på, om der overvejende er tale om specielle behov.

På samme måde går de interviewedes vurderinger også i forskellige retninger i spørgsmålet om, hvorvidt Louise vil kunne få sine behov tilgodeset inden for et alment tilbud med ekstra støtte. Det skal dog ikke forstås på den måde, at de, der mener at Louise overvejende har specielle behov, nødvendigvis mener, at et tilbud inden for alment systemets rammer er en dårlig idé. Snarere synes de interviewedes overvejelser at illustrere den svære balancegang mellem på den ene side ønsket om at undgå unødige udskillelse og på den anden side bestræbelserne på at imødekomme alle faglige hensyn, som så ofte diskuteres, når det drejer sig om specialiserede tilbud på det sociale område.

Specialiserede tilbud

Det specialiserede tilbud er det led, der skal sørge for, at specialiseringen så at sige når det specielle behov. Derfor er det også vigtigt for at forstå, hvad specialisering er, at indkredse de parametre, der har betydning for, om et tilbud opfattes som specialiseret.

De interviewede har haft lejlighed til at overveje dette både ved et indledende spørgsmål om, hvad der er forskellen på et specialiseret og et alment tilbud, og i forbindelse med den anden case om botilbuddet Bakkely for voksne udviklingshæmmede med betydeligt plejebehov.

Afgrænset målgruppe

Ved spørgsmålet om, hvad der karakteriserer et specialiseret tilbud til forskel fra et alment tilbud, nævner omtrent en tredjedel af de interviewede det, at man i tilbuddet koncentrerer sig om en afgrænset målgruppe, som et træk ved det specialiserede tilbud:

"Et specialiseret tilbud vil typisk have én målgruppe, som har et komplekst problem. Et godt eksempel er sindslidende, dobbeltdiagnosticerede sindslidende – altså med tunge stofmisbrugsproblemer samtidig med kraftige psykiske problemer. Når man så har en boform med tolv-tretten pladser eller otte pladser, det vil jeg sige, det er i hvert fald specialiseret. (...) Modsat det kan du jo sige, forsorgshjem, kvindekrisecentre... Der kan jo sagtens være én på sådant et sted – som har en lidt bredere målgruppe – som er hyperkompliceret, og som måske skal visiteres videre. Men det er lidt bredere. Det betyder ikke, at det ikke kræver nogen speciel viden, men det er på et lidt bredere niveau end nogle af de andre målgrupper." (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

"Hvis jeg siger en specialiseret institution, så er det meget specifikt på nogle enkelte kompetencer i forhold til en snæver målgruppe, vil jeg sige." (Socialchef i en lille kommune).

"Et specialiseret tilbud vil for mig være et tilbud, der retter sig til en mere specifik målgruppe, og som har en indsigt i de særlige forhold, der karakteriserer denne målgruppe og de behandlingsmetoder, der har effekt og giver resultater. De har en større viden og en særlig faglig indsigt i forhold til en snæver målgruppe eller problemstilling." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Videre kan man sige, at det koncentrerede fokus virker befordrende for en fortsat udvikling af viden og metoder rettet mod målgruppen. Som sådan kan det specialiserede tilbud medvirke til den fortsatte faglige dygtiggørelse inden for et bestemt område:

"Det specialiserede er jo også, at man har muligheden, tiden mv. til at arbejde målrettet i forhold til en bestemt gruppes behov, og så også hele tiden udvikle – metode – udvikle osv. Det gør man altså bedst, hvis der er et vist fagligt niveau, og man får muligheden for det i forhold til de målgrupper, man så skal arbejde med." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

I tråd med forbindelsen mellem det specialiserede tilbud og et stabilt fokus på en velafgrænset målgruppe, er argumenterne for, at botilbuddet Bakkely kan betegnes som et specialiseret tilbud, for flertallets vedkommende også relateret til kendetegnene ved den beskrevne målgruppe:

"Jeg synes, at dét, der taler for, at det er et specialiseret tilbud, er, at det er en relativt velafgrænset målgruppe – udviklingshæmmede, som lider af Alzheimer eller svær demens – og så kombineret med, at de medarbejdere, der er på det her tilbud, har en særlig viden om målgruppen og om Alzheimer og demenstilstande. Det gør for mig at se, at det er et specialiseret tilbud." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

"Jeg tror, at hvis du har voksne fysisk udviklingshæmmede, der har behov for at bo på et botilbud, så er det for mig allerede specialiseret, allerede der går grænsen. De har så langt flere vanskeligheder, som gør, at du er nødt til at have en flermedial – eller hvad man kan kalde det – tilgang til det. Du er nødt til at have nogle specialgrupper. For mig er det, at de er udviklingshæmmede nok til, at de skal have et specialtilbud." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

Koncentrationen om en afgrænset målgruppe indikerer altså det specialiserede i tilbuddet. Derfor mener over halvdelen af de interviewede også, at det vil gå ud over tilbuddets specialiserede faglige fokus, hvis man indskrev beboere uden for den beskrevne målgruppe:

"Jeg tror ikke bare, man skal begynde og mikse de her mennesker med andre målgrupper. Jeg tror, at deres

behov eller kombinationen af de to ting er så speciel, at det vil være svært at rumme og gøre noget fornuftigt med de her mennesker, hvis de er blandet med en hel masse andre almindeligt udviklingshæmmede eller folk, der ikke er udviklingshæmmede, men bare har Alzheimer. (...) Hvis der er et udviklingspotentiale, hvad jeg må tro, der er, så tror jeg, at udviklingspotentialet for de her mennesker ville ligge et ganske andet sted end for de andre grupper. Jeg tror, det ville være svært at holde fokus, hvis du har en blandet gruppe af patienter her." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

"Nu kan jeg se i forhold til den her målgruppe, at de har brug for den samme pædagogik og den samme behandling. Hvis man blander alt muligt – folk, der skal behandles på en anden måde – i det her, så ville der blive forvirring om specialiseringen, og så ville den blive udvandet. Det er meget vigtigt, at når man har et specialiseret tilbud, at man også er meget tro mod målgruppen, for ellers udvander man det, og så får de mennesker jo heller ikke det rigtige tilbud, den rigtige behandling – heller ikke de nye, der kommer." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

"Det er ganske få, der har lige præcis de her problemstillinger. Hvis der så kom nogen ind med nogle andre problemstillinger, og måske mindre, så bliver andelen af de særligt særlige lavere, og dermed bliver selve tilbuddets specialisering jo mindre." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Et par af de interviewede mener dog, at det under nogle omstændigheder godt vil kunne lade sig gøre at blande målgrupper inden for ét tilbud, uden at det går ud over kvaliteten. Det kan enten være ved at integrere enkelte personer uden for målgruppen i et specialiseret tilbud, eller ved at lave en specialiseret afdeling inden for et større tilbud. I alle tilfælde må det dog komme an på den konkrete situation:

"Det er jo en afvejning af det konkrete tilfælde. Det kan være, man siger, at 'vi har en gruppe, de fungerer egentlig godt sammen - vi tror godt, med den viden, vi har, at den person, I beskriver, som vi har mødt, kan passe ind i det her'. Fint, så gør det. Der kan også komme en anden, hvor man siger 'himmel og hav, det her, det går galt, det ved vi'. Så skal man ikke gøre det." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

"I et bosted – en større institution – kan man jo sagtens have en afdeling, hvor der er specialiserede tilbud og så i øvrige afdelinger det generelle tilbud. Det behøver ikke at være et problem. For mig og for mine folk er det vigtige jo, at man har tiltro til, at det enkelte sted kan løse den opgave, som borgerne har behov for at få løst, så er det egentlig ligegyldigt, om man kalder det specialiseret eller ej. Man går jo meget efter, om lige præcis det, man har af problemstilling, kan løses." (Socialdirektør i en stor kommune).

Om man formår at spænde over flere målgrupper, uden at det går ud over fagligheden og det specialiserede fokus i tilbuddet, vil i høj grad afhænge af organisationen i 'det blandede tilbud':

"IP: Jeg tænker, at man kan gøre det, hvis man finder ud af at indrette sin institution, sin organisering, så den behandlingsmæssige indsats er målrettet og rammerne er tilpasset de respektive målgruppers behov.

I: Ville det betyde noget for, hvor specialiseret man fik indtryk af, at tilbuddet var?

IP: Nej, ikke nødvendigvis. Ikke hvis det er sådan, man forstår at beskrive, at man rent faktisk arbejder målrettet og bevidst med en bestemt metode i forhold til nogle bestemte beboere." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Et målrettet fokus er altså det afgørende for, om et tilbud kan vedblive at være specialiseret. Derimod behøver tilbuddet ikke i alle øjne at miste dette fokus, hvis man lod det spænde over flere målgrupper end den her beskrevne.

Graden af pleje i forhold til pædagogisk arbejde

Lige som de interviewede er blevet spurgt, hvad de synes taler for, at botilbuddet Bakkely er et specialiseret tilbud, er de også blevet spurgt, hvad der omvendt peger i retningen af, at tilbuddet ikke er specialiseret. For halvdelen af de adspurgte betyder det, at beboerne muligvis er så dårligt fungerende, at arbejdet med dem bliver 'ren pleje', i retningen af, at tilbuddet er mere alment end specialiseret:

"Der står jo her tydeligt, at det er nogen, der har et betydeligt plejebehov. Det kan godt pege derhenad, at det pædagogiske arbejde deri så er meget lille. Hvis de er meget gamle, så er det måske mere alderdommen, der

skal plejes, end det er at tirre den handicappedes mulig - heder. Så det kommer jo lidt an på, hvor meget pleje der er, og hvor meget det er den handicappedes udfordringer, man skal tage op. Jo ældre de bliver, jo mindre pædagogisk arbejde kan man lægge i det, jo mere er det pleje og pasning, der er tilbage." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

"Når du nu kigger på demens, Alzheimer og svært fysisk handicappede, så kunne du jo næsten sige et plejehjem i dag, det er jo den målgruppe, der er på et plejehjem." (Socialrådgiver).

"Hvis det kun handler om, at de skal have et sted at bo, og de skal have hjælp til personlig hygiejne og komme i tøjet og sådan nogle ting, så er det måske mindre specielt, men det er stadigvæk specielt." (Landsformand i FBU ForældreLANDSForeningen, Alice Sørensen).

Balancen mellem socialpædagogisk arbejde og 'almindelig' pleje som den, der fx findes inden for ældreplejen, kan altså have betydning for, hvornår man vil mene, der er tale om et specialiseret tilbud. Mens pleje og pasning peger i retningen af et alment tilbud, ses socialpædagogisk arbejde med brugernes udvikling som et kendetegn ved det specialiserede tilbud.

Personaleudvikling og fagligt miljø

De fleste af de interviewede taler i forbindelse med beskrivelsen af specialiserede tilbud om vigtigheden af en fortsat faglig udvikling af personalet for tilbuddets kvalitet. Det er fx vigtigt at medarbejderne i de specialiserede tilbud systematisk sparrer med hinanden, er i dialog med hinanden og hele tiden udvikler sig fagligt sammen med hinanden:

"Det er det, der giver den faglige bæredygtighed. Det er, at vi er flere, der kan kigge på det, vi er flere, der kan reflektere på det, vi er flere, der kan udvikle metoder. Både behandlingsmæssige metoder, men også, hvad skal man sige, metoder til udvikling af personalet. Det er jo også en meget væsentlig del af det der med, at personalet bliver udviklet. (...) Det er noget med et samlet personale, det er noget med, at det skaber en bæredygtighed, en faglig kultur og en personalekultur, hvor den mere erfarne lærer den mindre erfarne." (Socialpædagog).

"IP: Jeg tror på, at man på en institution skal have nogle faglige udviklingsmøder, eller hvad man vil kalde det. Det kan godt være, man hen ad gangen lige møder en kollega, og man lige kan udveksle et eller andet, det er selvfølgelig også vigtigt, men hvis det skal sættes i system, så man bliver klogere, så er man nødt til at lave nogle aftaler for, hvordan man gør det.

I: Nogle møder?

IP: Ja, hvor der er sat af til, at man taler om, hvordan man gør ting, og hvorfor man gør det, og hvorfor man ikke skal gøre det. Fordi det er den måde, man også bliver bevidst om nogle af de erfaringer, der er sådan et sted." (Landsformand i FBU ForældreLANDSForeningen, Alice Sørensen).

Der er samtidig bred enighed om, at løbende efter- og videreuddannelse er en vigtig forudsætning for den fortsatte faglige udvikling af de medarbejdere, der skal arbejde med mennesker med specielle behov:

"Uddannelse er jo en forudsætning for, at man kan levere en specialiseret indsats. Og der mener jeg ikke kun basisuddannelsen, som de alle sammen tager, uanset hvad de er. Jeg mener også den videreuddannelse, som de får, mens de arbejder – det er på stedet eller ved at tage særlige kurser på andre uddannelsesinstitutioner, eller hvad det måtte være. Det er simpelthen en forudsætning." (Socialdirektør i en stor kommune).

"Jeg tror, at det centrale er, at der til stadighed sker en opdatering af viden. Derfor er det vigtigt at der er adgang til relevant efter- og videreuddannelse, og at der er faglige netværk, som gør, at du hele tiden kan få opdateret din viden og få afprøvet din viden i et stærkt fagligt forum." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

"Det kan sagtens være uddannelse også i form af at have et uddannelsesophold på andre steder, hvor man lærer noget om den her specialisering. Vi forglemmer – nogle lande er faktisk bedre til det, fx. Italien, til at sige, at hvis du er på et bosted, som har nogle voksne udviklingshæmmede med nogle små vanskeligheder, så er der måske i kommunen nogen, hvor der virkelig er mange store vanskeligheder og langt højere grad af specialisering – hvorfor kommer man så ikke i praktikophold eller uddannelsesophold der og lærer nogle ting, du tager med dig tilbage? Hele den fleksibilitet har vi ikke i Danmark. Så det er for mig også uddannelse, det at komme ud og lære noget

af andre." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

Et par af de interviewede konstaterer i den forbindelse, at uddannelsesmulighederne for personalet på det sociale område godt kunne være bedre, idet videreuddannelse af forskellige årsager – økonomiske og politiske – ikke altid prioriteres i tilstrækkelig grad:

"I: Er man god nok til at prioritere videreuddannelse rundt omkring?"

IP: Nej, det er absolut et rungende nej. Jeg tror da, de fleste gerne vil, men de har bare ikke muligheden for det i forhold til de personaleressourcer, de har til stede. Og så er der økonomien. Det er jo også det, det handler om. For kunne man kompensere i forhold til at have vikardækning og andet, så ville det jo være et andet plus, at man så også får mulighed for at sende folk på kurser." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

"I: Er man god nok til at satse på efteruddannelse på det sociale område?"

IP: Nej, fordi vi er en politisk styret organisation. Det betyder, at vi er styret af nogle politikere, der bliver valgt. De bliver valgt af nogle borgere, der stemmer på dem, der vil fremme det, som de borgere mener, er vigtigt i samfundet. Og det giver altså ikke mange stemmer at stille sig op og sige, at 'jeg vil prioritere midlerne til uddannelsen til pædagoger over praktisk bistand til de gamle'. Det er en tabersag. Derfor er jeg glad for, at det er kommet ind i overenskomsterne, fordi jeg mener, det er det eneste rigtige. Det skal ikke være til genstand for prioritering på den politiske bane, for så vil det altid tabe." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

Muligheden for at man inden for et fagligt miljø kan specialisere og dygtiggøre sig gennem faglig sparring, supervision og videreuddannelses tilbud, kan imidlertid være forudsætningen for, at de enkelte medarbejdere er engagerede i deres arbejde:

"Dem, der tror, at man bare kan ansætte nogen, og så går det nok... Så kan man ikke fastholde gejsten og specialiseringen. For det er jo dødhårdt at arbejde med mennesker, som måske i nogle situationer – man måske ikke engang kan forudse – er meget udadreagerende. Så man skal have vældig meget faglig sikkerhed, og man skal

have nogle gode faglige kolleger, så man kan hjælpe hinanden. Hvis ikke man får den supervision og den efteruddannelse hele tiden, så sker der ikke den fortsatte faglige udvikling, der gør, at man har glæde ved arbejdet. Det kræver jo meget overskud at arbejde med de her mennesker – og det overskud får man jo ved, at det lykkes for én, men også ved hele tiden at få fyldt på vidensmæssigt. Og det at være i et fagligt stærkt miljø, gør jo også, at man bliver stolt af sit fag, og så bliver man også dygtigere." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

Et fagligt miljø fremmer på den måde udviklingen i tilbuddet, samtidig med at det fastholder fagligheden og motivationen hos medarbejderne, der skal levere den specialiserede indsats.

Spørgsmålet om adskillelse fra almindelige tilbud

For at belyse spørgsmålet om adskillelsen af det specialiserede tilbud fra de almene tilbud, er de interviewede blevet spurgt, om de mener, at tilbud, der gives inden for almentilbuddene, men som henter ekstra – specialiserede – ressourcer ind, kan betegnes som specialiserede tilbud. Det kunne fx være det tilfælde, hvor et barn tildeles en støttepædagog i den almindelige børnehave eller får speciel støtte i tilknytning til forløbet i den lokale folkeskole.

Halvdelen af de interviewede mener ikke, at et sådant tilbud, kan karakteriseres som et specialiseret tilbud, selv om man i en eller anden udstrækning henter specialiserede kompetencer ind:

"I: Hvis nu, man siger, at hun fik støtten i den almindelige folkeskole eller et almindeligt fritidshjem. Ville det så være et specialiseret tilbud?"

IP: Nej – ikke i mine øjne. Det ville det faktisk ikke. (...) Et specialiseret tilbud, det er, når der inden for en bestemt målgruppe gøres en hel særlig indsats. Det kan være, man følger en bestemt ideologi, som gør, at man også sætter nogle helt andre ressourcer af til, at der er den viden og det miljø, de kommer i, at de kan finde folks potentiale inden for udviklingen. Og at der er nogen, der specielt har forskellige og/eller specielle faglige indfaldssvinkler til at komme ind og prøve nogle metoder og andet i forhold til den enkelte. Og jeg oplever ikke, der sker, når man er i en integreret situation. Det er ikke nødvendigvis meget specielt at få en kompensation i form af støtte til

at klare sig i den situation.” (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

”I: Vil du kalde den form for tilbud, hvor man er i et alment tilbud, men har noget ekstra støtte, så man bliver taget ud af klassen i nogle timer, fx – vil du kalde det et specialiseret tilbud?

IP: Nej, under ingen omstændigheder. Men man har brug for noget – tilbuddet er ikke specialiseret, men den pågældende har brug for noget specielt, som ligger ud over ”normalen” i det tilbud af den art, som hun ellers er i. Altså, ja, skolepsykolog, ”x-klassen”, læsecentret”. (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

”Når du nu taler om, at hun blev integreret i en folkeskole, så er det jo heller ikke det specialiserede tilbud. Det specialiserede tilbud er specialskolen alene for handicappede børn. Du kan sige, at hvor du integrerer, handler det om, at du prøver på, at det handicappede barn får timer sammen med de såkaldt normalt udviklede børn i de timer, hun kan – altså tegning, gymnastik og måske også dansk – afhængig af, hvor hendes niveau ligger. Men i andre timer, der får hun særlig støtte ved, at der er en lærer ved siden af hende som oversætter for hende hele tiden. Det kan være godt for nogle børn på et rimeligt fornuftigt udviklingsniveau. For andre svært handicappede børn, mener jeg ikke, det er nogen god ide at integrere. Der mener jeg, det er en god ide at beholde specialskolen.” (Socialrådgiver).

Andre af de interviewede mener godt, man kan betegne et tilbud som specialiseret, når det bliver givet inden for et almindeligt tilbuds rammer. De lægger vægt på, at det er selve den specialiserede viden, som gives i supplement til det almindelige tilbud for at imødekomme en persons specielle behov, der afgør, om tilbuddet er specialiseret:

”Du kan godt få et specialiseret tilbud i et normalt tilbud. Det kan jo godt være, at du via, at du har tilknyttet en særlig kontaktperson, der følger dig i et eller andet antal timer om dagen, eller hvad det nu kan være, måske kombineret med noget behandling i sundhedsvæsenet, at det er nok til, at hun kan få det godt. Det ville en fagperson jo kunne vurdere. En fagperson ville også kunne vurdere, om det ville være nødvendigt at bringe hende over i et særligt tilbud, hvor hun blev rykket ud af den normale sammenhæng. Men det er ikke dét, der er afgørende for, om hun

får et specialiseret tilbud. Det, der er afgørende for mig, er, at det er et tilbud, der modsvarer de problemer, hun har, og løser de problemer, og at der ligger en viden bag det tilbud, du giver hende. Det er deri, det specialiserede ligger.” (Kontorchef i KL, Peter Kjærgaard Pedersen).

Graden af den ekstra støtte, der indsættes i det almene tilbud kan imidlertid betinge, om det samlede tilbud karakteriseres som specialiseret:

”I: Hvis man kan sætte hjælpeforanstaltninger ind, som du siger, og så give hende specialviden i alment miljø, ville du karakterisere det som et specialiseret tilbud?

IP: Ja, det ville jeg. Og det ville jeg også ud fra, at hvis det skulle lykkes i hendes tilfælde, så ville det kræve en tværfaglig tilgang til hende simpelthen. Der er nogen, der tror, at man så siger, at vi bare sætter en støttelærer ind. Eller – det er et stort hit for øjeblikket – at vi sætter en støttepædagog ind ved siden af hende i den klasse. Det er simpelthen ikke nok. Det kræver specialviden i et tværfagligt team, der sætter sig ned og kigger på, om hendes motorik er i orden, det kræver ergoterapeut og fysioterapeut, og det kræver selvfølgelig psykologisk supervision. (...) Det, at det er et tværfagligt team, der skal gå til hende – uanset om det er inkluderende eller et specialtilbud, det er dét, der gør det specielt (...). Men hvis hun fx bare havde nogle udtalemæssige problemer – det ville jo gøre, at hun ville få en talepædagog, som ville komme forbi, og det ville så vare et par år, og så ville det være overstået, hun ville måske gå to timer hos talepædagogen. Det er ikke et specialiseret tilbud. Det er et standardtilbud, som folkeskolerne vil give.” (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

At dømme efter de interviewedes udtalelser er der ikke helt enighed om, hvorvidt specialiserede tilbud alene omfatter de tilbud, der er klart adskilt fra de såkaldt almindelige tilbud, eller om specialiserede tilbud også kan betegne de integrerede tilbud, hvor man supplerer det almindelige tilbud med nogle specialiserede støtteforanstaltninger eller en særlig viden for at tilgodese det specielle behov.

Opsamling: Specialiserede tilbud

Skal vi sammenfatte de interviewedes karakteristikkere af det specialiserede tilbud, som især er kommet frem i relation til overvejelserne om casen Bakkely, kan man

sige, at det specialiserede tilbud er karakteriseret ved et eller flere af følgende træk:

- Et fagligt fokus på en afgrænset målgruppe
- Et pædagogisk arbejde med brugernes udvikling ud over almen pleje
- En løbende personaleudvikling i form af videreuddannelse og et fagligt miljø, der giver rum for faglig udvikling

Der er bred enighed om, at Bakkely er et specialiseret tilbud. De interviewede er imidlertid ikke helt enige om, hvorvidt man vil kunne bevare specialiseringen i et tilbud, hvis man lod det spænde over flere målgrupper på en gang. Mens de fleste betoner risikoen for, at det faglige målgrupperettede fokus, der netop karakteriserer et

specialiseret tilbud, vil forsvinde, hvis man blander målgrupperne i ét tilbud, argumenterer andre for, at det specialiserede fokus godt kan eksistere i et sådant samlet tilbud – med den rette organisation og den konkrete situation taget i betragtning.

Der er også forskellige holdninger til, i hvilket omfang et integreret tilbud med ekstra støtte som supplement til et alment tilbud kan betegnes som et specialiseret tilbud. Mens halvdelen ikke mener, man kan betegne fx et tilbud med ekstra støtte i den lokale folkeskole som specialiseret, argumenterer andre for, at hvis den rette specialviden finder anvendelse, så er tilbuddet specialiseret, uanset hvilket regi det gives i.

Specialisering

Spørgsmålet er nu, hvad der ligger i selve begrebet specialisering, som sørger for, at det specielle behov imødekommes med det rette specialiserede tilbud. De interviewede er blevet spurgt direkte, hvad de mener, specialisering på det sociale område er, lige som udsagn om, hvad der kendetegner specialisering jævnligt er dukket op i forbindelse med andre overvejelser i interviewene.

Viden

Når man spørger interviewpersonerne, hvad specialisering på det sociale område er, så er det for halvdelen vedkommende først og fremmest kendetegnet ved, at nogen er i besiddelse af en helt særlig viden:

"Når du siger specialisering, tænker jeg en, der har et overskueligt fagområde, som til gengæld nærmer sig ekspert – har en rigtig dyb viden." (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

"At der er nogen fagpersoner, nogle mennesker, der har tilegnet sig en helt speciel og udvidet viden fx inden for et afgrænset område. Det kan også være et stort område, men kendetegnende er det, at de har en stor viden inden for et specielt område qua deres faglige baggrund eller andet, som de så kan udvikle." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

"Så tænker jeg på nogen, der ved noget helt specielt om et eller andet specifikt, som de har brugt, lærdom på at sætte sig særligt ind i. Det er i hvert fald det, jeg sådan lige umiddelbart tænker." (Landsformand for FBU ForældreLANDSForeningen, Alice Sørensen).

Man kan uddybe dette ved at pointere, at specialisering ikke bare handler om at erhverve sig viden, men om at man bruger sin viden til at løse problemstillinger i et konkret tilbud:

"Specialisering, det er noget, der kræver noget særligt i forhold til det almene. Det er noget, alle ikke har. Det er noget, du ikke får bare ved, at du har været igennem din almene pædagogiske uddannelse helt automatisk. Det er noget, hvor du skal have speciel viden for at klare en situation." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

"Det centrale i specialisering er, at du knytter en viden til

det tilbud, du giver, men det er ikke at låse sig fast på et bestemt system eller en bestemt type af tilbud. Men at det tilbud, du giver, er vidensbåret." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

Specialisering bliver på den måde bundet til praksis og mere konkret til den situation, hvor den rette viden finder anvendelse, så det specielle behov tilgodeses.

Kvalitet

I tråd med den viden, som specialisering bærer med sig, er specialisering for et par af interviewpersonerne også et tegn på kvalitet:

"Der er jo nogen kvalitetsforbedring i at specialisere sig og blive dygtig til nogle ting og bruge sine evner til det, man nu er bedst til, og hvis vi kunne gøre det altid, så ville det jo være rigtig godt. Der er da nogle gevinster at hente her. Hvor man kan sige, at hvis man har alle slags sager, så kommer man jo personligt bredt omkring som socialrådgiver, men jeg tror ikke, at kvaliteten har samme niveau." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

På den måde er specialisering og det at blive tildelt en specialiseret ydelse også en garanti for den rigtige behandling. Specialisering indebærer derfor en tryghed og en sikkerhed for brugerne:

"Hvis man har et specifikt behov, er det en tryghed i sig selv, at man kan få et højt specialiseret tilbud. Det behøver man jo ikke være speciel af, hvis man kan sige det på den måde. Bliver ens familie indlagt med hjertekvababbelse, vil man jo have det mest specialiserede tilbud inden for hjerteområdet, man kan få, sådan er det vel også på andre områder." (Socialpædagog).

Den kvalitet, der forbindes med det specialiserede, kan også indgå i salgsøjemed mellem kommunerne, hvor det specialiserede netop er et trækplaster for andre kommuner, der leder efter et passende tilbud til en borger med specielle behov:

"Vi har overtaget et meget stort område fra de gamle amter, og der har vi brugt masser af krudt på at finde ud af, om vi skulle generalisere vores ydelser, sådan at de bare dækkede vores egen kommunes behov, eller om vi

skulle fastholde det her meget specialiserede institutions - tilbud, som vi har overtaget. Og der er vi da indtil videre kommet til det, at vi er sælger-kommune, vi skal fastholde det meget specialiserede, fordi det er der behov for. Det er ok med os, hvis andre kommuner tager deres borgere hjem og siger: 'vi kan give dem et lige så godt tilbud, som I kan'. Det er jo en del af kommunalreformen, at vi skal tættere på - at borgerne skal tættere på deres egne kommuner. Men hvis andre siger: 'det er ok, I løser det med god kvalitet', så vil vi da gerne gøre det. Så derfor spekulerer vi meget på dette her med, hvad ligger der i det specialiserede, for det er jo sådan set det, vi skal sælge os på, hvis vi skal kunne fastholde de her institutioner som gode, velfungerende institutioner." (Socialdirektør i en stor kommune).

I den forstand kan der altså ligge en gevinst for kommunerne i at nære og udvikle de specialiserede tilbud.

Én målgruppe

Et par af de interviewede peger på, at specialisering handler om at fordybe sig fagligt i forhold til en bestemt målgruppe og dennes behov:

"For os er specialisering helt klart, at du specialiserer dig ind til den enkelte målgruppe, du lærer nogle ting specifikt om dem, og du får en opfattelse, som giver et klart billede af, hvilke behov du skal kunne gå til." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"Når jeg tænker specialisering på det sociale område, så tænker jeg, at vi har at gøre med et tilbud, der retter sig til en særlig målgruppe, og som har en særlig viden om denne målgruppes behov og de metoder, der har effekt." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

På den måde bliver der tale om forskellige "specialer" inddelt efter de målgrupper, der findes på det sociale og socialpædagogiske område:

"Fx har vi arbejdet med døvblinde børn - det er en specialisering. Hvis vi arbejder med blinde - det er en anden specialisering. Hvis vi arbejder med meget udadreagerende voksne med funktionsnedsættelser, så er det også en specialisering. Så der er mange specialer - børn med ADHD, det kræver også en specialiseret indsats for at give det rigtige tilbud, og selvfølgelig også børn og voksne med

autisme." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

"Det kan være fysiske eller psykiske handicap, det kan være autister, og i den anden ende - jamen det kan jo være folk med demens af en eller anden art, og så kan vi have psykisk syge, misbrugere og en blanding - flere ting på en gang." (Socialdirektør i en stor kommune).

At man i sin faglige indsats koncentrerer sig én særlig målgruppe, kan således være afgørende for, at den rette pædagogiske metode og viden finder anvendelse. Derfor vil det omvendt gå ud over kvaliteten - og specialiseringen - i tilbuddet, hvis man blander forskellige målgrupper i samme tilbud.

"Jeg har aldrig nogensinde brudt mig om, at man skulle blande målgrupperne. Fordi det er min erfaring med udviklingshæmmede, at der er en speciel metodik og pædagogik, man skal bruge over for dem, og det synes jeg, man skal respektere og lade være med at blande dem. Tidligere har man også talt om, at man kunne lave bofællesskaber for sindslidende og udviklingshæmmede, men det har jeg altid taget afstand fra personligt, fordi jeg mener, at den metodik, man skal bruge over for de udviklingshæmmede er totalt anderledes end den, man skal bruge over for sindslidende, og jeg synes, man skal respektere de to handicapgrupper og give dem det bedste tilbud - begge - ved ikke at blande dem." (Socialrådgiver).

Man kan sige, at visitationen således også får en vigtig rolle at spille for muligheden for at holde det faglige fokus i de specialiserede tilbud i forhold til de forskellige målgrupper.

Arbejdsdeling

For et par interviewede, især iblandt de, der taler på baggrund af erfaring fra den kommunale forvaltning, er det i højere grad koncentrationen om et afgrænset arbejdsområde, der forbindes med specialisering. Det behøver ikke at være i forhold til målgrupper, men kan også knytte sig til fx inddelinger i lovgivningen eller særlige typer af foranstaltninger, som man ved noget om. Specialiseringen kommer dermed til at ligge i arbejdsdelingen:

"Vores socialrådgiverfag er jo blevet vældig specialiseret, hvorimod det jo for 15 år siden var meget bredt, og du

sad med alle slags sager som almindelig socialrådgiver. I dag er det specialiseret helt ud i næsten det ekstreme nogen gange. Børn/unge og beskæftigelse er jo til enhver tid skilt fra hinanden, det var det ikke tidligere. Så på vores felt er specialisering i høj grad delt op efter lovgivningen mange steder." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

"Det er jo den tendens, der er nu med, at man opretter mange forskellige afdelinger. Du laver jobcentre – du kan så sige, der prøver du på at lave et samarbejde mellem arbejdsformidlingen og kontanthjælp osv. for de arbejdsløse – men så er der jo børn og unge og afdelingen for handicappede børn og unge. Det er for mig at se specialisering, man gør på den måde." (Socialrådgiver).

"Fx så har vi nogen, der sidder med børn/unge, vi har nogen, der sidder med handicappede, og vi har nogen, der sidder med pensionister, vi har nogen, der sidder med stofmisbrugere, vi har nogen, der sidder med sindslidende, og integrationsområdet ligger også her. Og så har vi endda nogen, der specialiserer sig inden for døve, inden for senhjerneskadede eller hjerneskadede. Og vi taler om nogen, der skal specialisere sig inden for anbringelse og nogen inden for det forebyggende. Det vil sådan være det, jeg tænker på." (Socialchef i en lille kommune).

Som arbejdsdeling behøver specialisering ikke for den enkelte medarbejder at indebære, at man direkte arbejder med mennesker med specielle behov.

"Inden for det sociale kan du jo specialisere dig inden for familierådgivning, du kan specialisere dig inden for paragraffer. Du kan specialisere dig inden for alt muligt, og derved kommer man nødvendigvis ikke til at arbejde med grupper, som har brug for en specialiseret indsats, men

derimod bliver man bare bedre til det, man laver." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Specialisering forstået som arbejdsdeling handler derfor mere overordnet om en faglig fordybelse inden for et særligt felt på det sociale område.

Set ud fra de interviewedes udsagn, kan specialisering ligge i, at en helt speciel viden finder anvendelse for at tilgodese et specielt behov. Specialiseringen kan være ensbetydende med, at den indsats, der leveres, er af en særlig god kvalitet og på den måde være en garanti for, at indsatsen er den bedste på markedet. Specialisering kan være knyttet til én bestemt målgruppe, der bliver den enkelte medarbejder eller et tilbuds speciale. Og endelig kan specialisering opfattes som en arbejdsdeling, hvor specialiseringen består i en faglig fordybelse inden for ét område, som medarbejderen eller afdelingen i forvaltningen bliver eksperter eller specialister inden for.

Specialisering kan på den måde både opfattes som selve indholdet i den ydelse, man giver og som en måde at organisere sig på i det sociale system, der sikrer, at det specielle behov tilgodeses. Begge dele indebærer et målrettet fokus frem for en bredere dækningsgrad. Derfor er der også nogle udfordringer forbundet med specialisering på det sociale område, der opstår, når specialisering stilles over for idealerne om rummelighed og helhedssyn, og som handler om at finde måder, hvorpå man kan arbejde med specialisering, samtidig med at bredden favnes, og man ikke udskiller unødigt.

I det følgende fremstilles udpluk fra de gennemførte interviews, hvor de interviewede forholder sig til disse udfordringer eller formulerer idéer til, hvordan man evt. kunne løse dem.

Specialisering og helhed

På spørgsmålet om, hvorvidt specialisering er et positivt eller negativt begreb, kan alle interviewede pege på positive sider ved specialisering. Det positive er især, at specialiseringen forstået som en særlig viden, sikrer, at en person med specielle behov får den rette indsats:

"Vi ser specialisering som den eneste mulighed for en stor del af vores børn, unge og voksne med autisme. Når vi tager udgangspunkt i autisme, ved vi, at det kræver specialviden, det kræver specialindsats, det kræver en individuel tilgang til hvert enkelte menneske og dermed også en individuel tilgang til den hjælp, de skal have. Det er specialisering. Så specialisering er entydigt positivt for os." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"For mig er det en positiv ting. Forstået sådan, at det fagligt, personalemæssigt er nødvendigt at have en særlig viden i forhold til de målgrupper, der har særlige problemstillinger. Og den særlige viden, må vi jo forsøge at specialisere – især de steder, hvor der er få i målgruppen." (Socialdirektør i en stor kommune).

En håndfuld af de interviewede er dog samtidig inde på, at specialisering også kan have en bagside i form af et til tider for snævert blik, som går ud over muligheden for at tænke i helheder – både i forhold til det enkelte hele menneske og i forhold til muligheden for at favne alle mennesker med specielle behov, også dem der falder mellem de på forhånd definerede målgrupper:

"Det negative i det kan være, at vi kommer til at dele vores tilbud og vores verden op i mange små båse, og der vil altid være nogen, der falder imellem dem, som ikke bare lige passer ind. For hver gang vi laver en ny bås, har vi lavet en ny restgruppe. Så det bliver også på den måde en skrue uden ende" (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

"Jeg kan som generalist nogle gange se problemet i specialisering i kommunerne, fordi de enkelte specialister kender ikke noget ud over det, de arbejder med. Et af eksemplerne er, hvis du fx tager tabt arbejdsfortjeneste til forældre med svært handicappede hjemmeboende børn. Så står der rent faktisk i vejledningen, at når man ophører med at få den tabte arbejdsfortjeneste, når man har fået den i en årrække, så bør sagsbehandleren sende forældrene eller moren til jobcentret, fordi moren måske har været væk fra arbejdsmarkedet i så mange år, at der er

behov for en revalidering. Det glemmer den, der sidder med tabt arbejdsfortjeneste at gøre opmærksom på, fordi det kan godt være, det står i vejledningen, men det er ikke det, de tænker på. De tænker på den tabte arbejdsfortjeneste og støtte og på at hjælpe familien med det svært handicappede barn – de tænker ikke længere." (Socialrådgiver).

Der er således den risiko forbundet med at specialisere sig, at man glemmer de andre behov, borgeren kan have, end netop det behov, man har specialiseret sig i. Samtidig vil kravet om at være tro mod én målgruppe resultere i, at specialiserede tilbud kun i mindre grad kan være rummelige i forhold til personer, der ikke passer helt til målgruppen. Man kan sige, at der kan ligge noget ufleksibelt i det at være specialiseret:

"Hvis man har nogle børn, man skal have anbragt eller en borger, man skal have placeret, så er det jo rart med nogle leverandører, der er fleksible – 'jamen, det tror jeg godt, vi kan finde ud af', og 'vedkommende kan godt rummes her'. I stedet for dem, der siger: 'nej, vi er specialiserede, så det kan vi ikke'. Det er sådan ekstremene. Selvfølgelig er der også noget konstruktivt i at sige – 'jamen, vi er specialiseret til den her målgruppe, og den må vi være tro over for, så vi kan ikke lige hjælpe jer med at løse det problem.' Så det er sådant set lidt fra begge vinkler. For selvfølgelig er det da udmærket, at folk har nogle specialer, det synes jeg da, det er." (Socialchef i en lille kommune).

En finmasket specialisering af de sociale tilbud udfordrer på den måde det sociale systems mulighed for at favne alle personer med specielle behov. Det kan derfor være interessant at overveje, hvordan man kan imødegå denne udfordring uden at brede det faglige fokus så meget op i de enkelte tilbud, at de mister deres specialisering.

Sammenhængende forløb

I sagsbehandlingsøjemed er en af de store udfordringer i forhold til at favne helheden af borgerens behov, at der ofte er flere forskellige sagsbehandlere, der kigger med hver sit specialiserede blik, uden at nogen har det samlede overblik over klientens situation. Denne udvikling står i modsætning til den mere helhedsorienterede tilgang, som Bistandsloven i 1976 lagde op til, at man

skulle følge i kommunerne:

"Bistandsloven prøvede at lave et mere holistisk ansvar, hvor man som sagsbehandler fik ansvar for familien, og det var jo egentlig en enorm god ting dengang. Der var nogle kommuner, der arbejdede sådan, kan man sige. Jeg kan huske – på daværende tidspunkt arbejdede jeg i en middelstor kommune, og der havde vi det princip, at jeg sad i handicapafdelingen, og hvis nu det var mig, der fik et svært handicappet barn, så var det mig, der var ansvarlig for hele familien, så tog jeg mig også af de voksnes problemer osv. Og det var egentlig en rigtig god måde, fordi jeg havde sådan et overblik. Jeg kunne selvfølgelig på daværende tidspunkt søge råd og vejledningovre i kon - tanthjælpsafdelingen hos mine kolleger dér eller revalideringsafdelingen, hvis en af forældrene skulle revalideres – hvordan det nu lige var, reglerne var, hvis jeg var usikker på dem. Men der var jo helhed i det. I stedet for i dag – der kan du jo opleve, at en familie har syv sagsbehandlere. Det er jo fuldkomment absurd, fordi de der syv sagsbehandlere koordinerer jo ikke." (Socialrådgiver).

Spørgsmålet er, hvordan man nu, i den situation, som udviklingen i de kommunale forvaltninger har skabt, kan sikre, at alle de forskellige behov, som den enkelte borger har, bliver løst koordineret – og hvordan man sikrer, at man fra systemets side får øje på dem alle sammen. En løsning kunne måske være at arbejde med "sammenhængende borgerforløb" på det sociale område:

"Dybest set tror jeg, at i vores højteknologiske samfund, er vi nødt til at have specialer. Problemet med specialerne er bare, at alting bliver opdelt i kasser, og det er svært for de borgere, vi betjener, at finde rundt i de kasser. Det er derfor, jeg nogle gange har sagt, at hvor man kræver sammenhæng i patientforløbet, så må vi også have et begreb ind, der hedder sammenhængende borgerforløb. At en borger ikke bliver sendt rundt og løbe spidsrod mellem alle de forskellige instanser, som nogle gange skal til for at afhjælpe et problem. Det er jo helt klart faren ved specialisering, at vi sidder med skyklapper på, og vi hjælper ikke nogen her, medmindre de kommer ind ad vores dør, og deres problem passer i min kasse." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

Et sammenhængende borgerforløb handler om, at der ud over det specialiserede personale også er ansatte med

mere generelle kompetencer og et bredere overblik til at lede borgeren gennem systemet, så det ikke bliver op til den enkelte at finde rundt mellem de specialiserede instanser. Uddybende beskriver Henning Breinholt i bladet Socialrådgiveren sammenhængende borgerforløb som det, "at klienten bliver mødt af et veluddannet personale, der guider vedkommende igennem systemet, at de ydelser, som borgeren har krav på, bliver leveret smidigt" og at borgerne "bliver mødt af et personale, der har den fornødne kompetence til at træffe hurtige, smidige og logiske beslutninger."¹ Specialiseringen på forvaltningsniveau må altså slå følge med en garanti for det generelle overblik og en kompetence til at 'guide' og planlægge for at imødegå risikoen forbundet med, at specialiserede blikke glemmer de behov, de ikke er trænet til at se.

Kortlagt specialisering

Risikoen for at specialisering går ud over helheden handler dog også på et mere generelt plan om at sikre, at der er specialer nok, og at deres samlede dækningsgrad matcher totalen af de behov, der findes. Her kan det være problematisk, at beslutningen om at specialisere sig på det sociale område ofte er op til den enkelte medarbejder eller det enkelte tilbud – i modsætning til sundhedsområdet, hvor der i højere grad er bevågenhed omkring det at garantere en bred palet af specialer:

"Det er et tilfælde, om der er nogen, der synes, at 'nu vil jeg lige specialisere mig inden for det her område, for det kræver det'. Det vil jo ske i en sundhedsverden, fordi der vil være et eller andet, der gør, at så må vi se at blive bedre til det. Det sker ikke helt på samme måde inden for den pædagogiske verden. (...) Det er op til de enkelte rundt omkring at sætte fokus på og måske sige: 'Her er et område, vi sagtens kunne være specialiserede på'." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

En for høj grad af tilfældighed i tilrettelæggelsen af specialisering på det sociale område kan undergrave muligheden for at bevare overblikket over, hvilken viden, der findes til hvilke behov, og hvor den er. Dermed bliver muligheden for at planlægge sig til en 'dækkende vifte' af tilbud på landsplan også sværere. Derfor er det vigtigt, at man samarbejder på tværs af kommuner, dels om

¹ Henning Breinholt (2007): "Kvaliteten for de udsatte". Leder, Socialrådgiveren nr. 10, 2007.

at finde de rette tilbud til borgerne, dels om at sikre en dækkende specialisering, så helheden af behov på landsplan favnes. Heri ligger udfordringerne derfor også gemt:

"De nye udfordringer, der kommer, er bl.a., at driftsunderlaget for institutionerne med de nye kommuner ofte ikke er svarende til det optageunderlag, de har brug for, for at institutionen kan fortsætte fagligt og økonomisk. Dermed vil man også komme ud for, at hvis ikke der bliver ved med at være en søgning på tværs af kommunegrænser eller nogle gode samarbejder på tværs af kommunegrænserne, som gør, at man sikrer sig at have et større optageområde til de specialiserede institutioner, så vil der uvægerligt være et behov for, at man almengør tilbuddet, for man skal jo fylde sine pladser op driftsmæssigt. Så dermed mener jeg, at vi har en udfordring, som vi skal løse. (...) Vores udfordring er at sikre, at vi på landsplan har den rette variation i tilbud, der svarer til de forskelligartede behov vi har på landsplan." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

En måde at bevare blikket for helheden i forhold til befolkningens samlede behov for specialiserede ydelser kunne således ligge i koordinering mellem kommuner og regioner og mellem kommuner indbyrdes. Koordineringen skal både se til, at alle specialer er repræsenteret, og sikre, at de specialiserede tilbuds rekrutteringsgrundlag kan overskride kommunegrænser, så den dækkende vifte af specialiserede tilbud bevares.

Man kan sige, at et redskab til koordinering allerede foreligger i form af de årlige rammeaftaler, som har til hensigt at give overblik over den regionale balance mellem udbud og efterspørgsel på sociale tilbud. Derfor vil en fortsat brug af disse som overvågnings- og udviklingsværktøj være af stor betydning for muligheden for at bevare overblikket over specialiseringens landkort.

For at sikre, at den rette specialiserede viden er til stede, hvor behovet for den opstår, er overblikket over hvilken viden, der findes hvor, af stor betydning, fordi det baner vejen for udveksling af viden mellem tilbud og institutioner på tværs af kommunegrænser. VISO nævnes i den forbindelse som en organisatorisk ramme for videndeling mellem tilbud på det sociale område:

"VISO er oprettet til at sikre, at den eksisterende viden bli-

ver tilgængelig og brugbar, uanset hvor i landet man bor. Det vil sige, til os kan der jo også ringe institutioner, som synes, at de er gået i stå med at kunne finde ud af, hvad der virker i forhold til en bestemt beboer. De gør det, de plejer at gøre, og det, de plejer at gøre, virker ikke på lige præcis denne her beboer. De kan simpelthen ikke finde ud af, hvilke værktøjer de skal tage i brug. Vi har mulighed for at sætte dem i kontakt med en anden institution, som har en større viden og ekspertise på det pågældende felt. De er mere specialiserede. Fx fordi de arbejder lige præcis med den målgruppe, som det drejer sig om, hvor den institution, der henvender sig, måske har en bredere målgruppe. Så det er faktisk et af de elementer, der ligger i VISO – det er vidensdeling på landsplan." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Etableringen af VISO har derfor i sig selv ført til en anderledes kortlægning af, hvor den specialiserede viden befinder sig på det sociale område, end man har haft hidtil:

"Det er jo igen også noget med kortlægning af, hvor den viden er. Det kan også være et stort arbejde skulle jeg hilse at sige. Fem mand i to år om at kortlægge det – hvad er det for en viden, vi efterlyser, hvem har den, og så lave kontrakt med dem. Det har været hårdt. Du har jo haft nogen af de gamle amtskommuner, som jo har drevet langt de fleste områder, de har vidst noget. Du har haft de amtslige rådgivningscentre, når vi taler handicapområdet. De vidste noget. Men på udsatteområdet, det har da været en opsporingsopgave. Det er derfor, det har været så besværligt. Fordi det ikke har været registreret nogen steder. Det er jo ikke sådan, at man ved, at 'ham der nede i Fredericia, han kan få narkomaner i arbejde, hvad det er, han gør, hvad er det for en samarbejdsmodel, han har med erhvervslivet og kommunen'. Det er jo sådan en kultur – best practice, videndeling. Men vi havde den jo ikke kortlagt, vi har jo selv måttet kortlægge den." (Kontorchef i Socialministeriet, Peter Juul).

Det er en mulighed, at denne kortlægning af den specialiserede viden sammen med en organisatorisk ramme, i form af VISO, for hvordan denne viden kanaliseres ud til de rigtige steder, vil hjælpe med at løse den udfordring, der ligger i at sørge for, at mængden af specielle behov favnes i bredden.

Specialisering og rummelighed

De gennemførte interviews har blandt andet handlet om forholdet mellem specialisering og rummelighed og om grænsen mellem alment systemet og specialsystemet. I den forbindelse har flere af de interviewede beskrevet, hvordan det at henvise til specialiserede tilbud i sagens natur vil medføre en udskillelse, der kan opleves som et stigma for den enkelte:

"De fleste vil jo gerne have deres børn i normalskolen, og de fleste børn vil også gerne være i normalsystemet. Det at få hæftet på sig, at man er speciel, det er sjældent særlig sjovt og giver en nogle voldsomme udfordringer. Dem, der ligger lige i spændingsfeltet mellem at komme over og have specialundervisning og ind i en specialskole og så normalsystemet, det er svært. De lægger udmærket godt mærke til, at nu bliver de trukket ud af folkeskolen og over i et specialsystem, hvor der er meget færre, og de siger også lidt underlige ting, dem der går der. Så det ved de jo godt." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

På den måde er det specialiserede tilbud, der ligger adskilt fra det alment tilbud, forbundet med en risiko for eksklusion. Derfor giver et par af de interviewede udtryk for, at man bør arbejde for at begrænse udskillelsen til specialiserede tilbud og dermed rykke 'hegnspælene' mellem normal- og specialsystemerne:

"Jeg tror, vi er nødt til at begynde at flytte nogle grænser i normalsystemet, for ellers bliver specialsystemet snart det eneste, vi har. Det er selvfølgelig groft sagt. Men man skal forsøge at beholde det specialiserede system til det, som man absolut ikke kan rumme inden for det normale system. De gamle hegnspæle, dem har vi jo ikke rigtig fået flyttet, selv om udviklingen har betinget, at vi burde flytte dem. Vi har den politiske, men også den faglige diskussion af det med systemets rummelighed, og hvor mange vi egentlig afskærer fra at leve et normalt liv. Folk, der overhovedet kan rummes i det, vi skal kunne rumme inden for normalsystemet, ville jo have det langt, langt bedre der end inden for det specialiserede system. Men det synes jeg jo ikke, vi har været særlig gode til." (Formand for Dansk Socialrådgiverforening, Henning Breinholt).

Selvom risikoen for eksklusion altid må vejes op mod behovet for en specialiseret indsats, kan man således på et mere overordnet plan overveje, om det at have

specialiserede tilbud i sig selv er med til at skabe de specielle behov og medvirker til, at man bliver mindre rummelig i almentilbuddene:

"Man skulle tænke på, hvad der er det bedste for barnet, for det har jo også sin pris at blive visiteret væk fra ens klasse og klassekammerater over i en specialskole, som så kan rumme eller ud i en støtte- eller specialgruppe i en børnehave. På den anden side, hvis det er for vanskeligt for den pågældende lærer eller pædagog, så er der jo ingen anden mulighed. Men ved at tilbuddene ikke er der, så skal man jo rumme dem, kan man sige, på godt og ondt. Da jeg var barn, var der ikke sådan noget. Der var alle i klassen, og dem, som slet ikke kunne – enten kom de i skammekrogen, eller også sad de nede bagved. Det er nok heller ikke det optimale for de børn, men de har jo ikke oplevelsen af at være visiteret ud, ikke at være dygtige nok eller gode nok til at være i klassen. De kunne være med på det niveau, de så kunne. Men jeg ved det ikke. Jeg tror, at ulempen ved at have så mange specialiserede og dyre tilbud, det er, at man måske arbejder mindre for at bevare dem i normalsystemet, fordi de nu eksisterer. Men jeg tror ikke, vi helt kan undvære dem. (Socialchef i en lille kommune).

Man kan imidlertid også argumentere for, at der ikke altid udskilles i tilstrækkelig grad, fordi forvaltningerne er for pressede på ressourcer til at reagere hurtigt nok:

"Jeg synes ikke, vi er blevet for hurtige til at udskille børn, jeg mener, det er vigtigt, at vi bliver ved med at gøre det. Et af de alarmsignaler jeg læste, det var blandt andet i Politiken, hvor jeg så, at der var lærere, der sagde, de var holdt op med at henvise til socialforvaltningerne, fordi de oplevede, at der ikke skete noget. Det er for mig at se en meget mere alvorlig problemstilling." (Socialrådgiver).

En problemstilling forbundet med det at 'rumme' i alment tilbud frem for at henvise til adskilte specialiserede tilbud, er i øvrigt, at inklusion på papiret ikke altid medfører inklusion i praksis:

"Nogle gange skal man være forsigtig med inklusion – det kan blive til eksklusion. Det tror jeg, det kan. Meget nemt endda. Prøv bare at tænke på, hvor meget man selv kan blive ekskluderet, selvom man prøver at blive inkluderet, når man fx har nogle synspunkter, der kan være måske knapt så comme il faut, så kan man meget nemt blive

ekskluderet. De mekanismer, der foregår, er jo ikke anderledes på det område end i grupper. Det er fuldstændig det samme." (Socialpædagog).

"Jeg tror, at det ville være rigtig godt, at man finder ud af, at hæve grænsen i forhold til, hvornår det er, man ekskluderer. Det tror jeg faktisk godt, man kan gøre. Men også det kræver jo, at man bliver sig bevidst om metoder og pædagogik. Jeg tror også, der er en grænse for det. Det kan komme til at betyde, at de børn, der har nogle særlige behov eller nogle særlige vilkår, de simpelthen kan komme til at føle sig som tabere. De kan føle sig marginaliserede i noget, hvor de tilsyneladende er inkluderet." (Kontorchef i VISO, Else Frydensberg).

Inklusion kan altså blive til eksklusion i det øjeblik, den person, der forsøges 'rummet' i det almindelige tilbud, reelt ingen mulighed har for at deltage og profitere af tilbuddet. I den forbindelse spiller omgivelsernes accept en vigtig rolle for, om det kan lade sig gøre at inkludere personer med specielle behov i almene tilbud eller det omgivende samfund:

"Vi ser flere og flere situationer, hvor forældre kommer ind og siger, 'hvis ikke I fjerner det barn der, så flytter vi vores barn til et privat tilbud, for vi vil ikke finde os i, at vores barn skal lide under det barn her'. Det er virkeligheden." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

"Vi oplever stadigvæk, at hvis der er nogen, der vil etablere et botilbud for udviklingshæmmede, så føler naboerne sig ikke særlig glade for det, og hvis det er sindslidende, endnu værre." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Når lokale borgeres manglende opbakning på den måde står i vejen for inklusionen, er der noget, der tyder på, at vi stadig er en del holdningsændringer fra at kunne kalde os et rummeligt samfund. Derfor handler arbejdet med at bringe mennesker med specielle behov tættere på deres nærmiljø ikke kun om organisation og kompetenceudvikling af personale, det kræver også en større grad af tolerance i befolkningen.

En sidste ting man må holde sig for øje i overvejelserne om, hvordan man undgår unødigt udskillelse, er, at rummeligheden også af rent faglige årsager har sine grænser, hvis tilbuddet skal være til glæde for brugeren:

"For de personer, der skal have den meget specialiserede hjælp – mener jeg ikke rummelighed for enhver pris. Selv i vores verden er der situationer, hvor det er godt at få lov at gå hen et andet sted – og ikke være speciel, men at få det specielle, man har brug for i forhold til sin videreudvikling, eller bare i forhold til at kunne fungere." (Landsformand i Dansk Handicap Forbund, Susanne Olsen).

"Det er rigtigt, at man lokalt forsøger, men man kan bare ikke give alle børn det samme. Vi kan ikke normalisere alt. Vi kan måske respektere til gengæld, at der er nogle få børn og unge for den sags skyld og voksne, som har nogle specifikke vanskeligheder og dermed nogle specifikke behov." (Socialpædagog).

"Det er jo graden af de problemer, man har, man skal tage udgangspunkt i, så jeg taler jo ikke om, at alle børn, der kunne have et par problemer, skal fjernes og have et specielt tilbud. Jeg taler om de børn, hvor man kan sige, at der ved man, at de får det meget bedre. Man kan også spørge deres forældre – når de så endelig har fået et specialiseret tilbud efter at have gået i en almindelig børnehave, måske med lidt støtte, så ved man jo, at de får det meget bedre. Forældrene kan se, at de bliver gladere og bliver mere udviklet." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

Derfor betyder det at 'sætte grænser' for rummeligheden heller ikke nødvendigvis, at man som samfund svigter den person, der tildeles et specialiseret tilbud – tværtimod:

"Fordi vi siger, at rummeligheden har en grænse, så betyder det ikke, at man dermed siger, så ekskluderer vi folk, at så tager vi os ikke af dem. Det kan være, vi tager os endnu bedre af dem. Vi kan sige, at her skal et specialiseret tilbud til. Og så er man jo pr. definition ikke rummelig, for man har ikke forsøgt at få dem med ind i normalt tilbudet. Men det skal man måske heller ikke i situationen." (Socialdirektør i en stor kommune).

Ikke desto mindre er det vigtigt at overveje, om vi kan gøre mere for at undgå, at man i det sociale system kommer til at udskille personer unødigt, når vi samtidig vil sikre os, at den nødvendige specialisering og de rette specialiserede tilbud er til stede til at få øje på og hjælpe personer med specielle behov.

Tilbud mellem det specialiserede og det almene

Flere af de interviewede peger på, at vejen til at undgå unødige udskillelse kan gå gennem det, man kunne betegne som mellemtilbud, dvs. tilbud, der befinder sig på grænsen mellem specialiserede og almene tilbud. En socialdirektør nævner i den forbindelse "mild specialisering" som et eksempel på et sådant mellemtilbud, der er med til at skabe en bred vifte af tilbud spændende fra det helt almene til det helt specialiserede:

"Her i kommunen har vi nogle daginstitutioner, hvor vi har det, der hedder mild specialisering, dvs. vi har støtten fast. Det betyder, at hvis vi får børn af en eller anden type, så er det dér, de skal være, for der har vi en særlig kompetence. (...) Det er noget glidende, og det enkelte barns profil er jo meget forskelligt fra et andet barns profil. Så det er afdækning af det enkelte barn og så ind og matche, hvad skal vi sætte ind med her. Der skal vi selvfølgelig have viften. For det er jo også et problem, hvis vi nu forestiller os, vi havde normalsystem og specialsystem – så ville der være børn, der ville blive fejlplaceret, fordi vi kun havde de to systemer, fordi man skal træffe et valg på et tidspunkt. Jeg tror, man skal have den brede vifte." (Socialdirektør i en mellemstor kommune).

Mild specialisering er betegnelse for en kommunal pædagogisk ordning, der kan ses som et alternativ til et støttepædagogkorps. Pædagogerne knyttes i stedet direkte til institutionerne, hvor de tager sig af en mindre gruppe af børn med særlige behov. Ordningen retter sig mod såkaldte 'gråzonebørn', der ikke er behandlingskrævende, og som har et begrænset støttebehov. For at kunne rumme disse børn, bevilges de institutioner, der har et 'mildt specialiseret' tilbud ekstra normering og flere ressourcer. Dermed får de tid til at opprioritere arbejdsopgaver som fx systematiske observationer af børnene, skriftlighed i arbejdet samt samarbejdet med barnets forældre.² Et sådant mellemtilbud, der hverken er helt specialiseret eller helt alment, kan bidrage til den bredde i tilbudsviften, der gør sandsynligheden for det rette match mellem behov og tilbud større, og som på den måde mindsker risikoen for unødige udskillelse.

En anden form for mellemtilbud er såkaldte tvillingeskoler eller tvillingeinstitutioner, hvor man har det specialiserede tilbud inden for almentilbuddets fysiske rammer,

men hvor tilbuddene pædagogisk set er adskilte. Det kan fx tage form af specialklasser på den lokale folkeskole eller afdelinger på et almindeligt fritidshjem:

"Der, hvor mellemvejen ligger, og hvor vi måske helst ville have set vores søn og mange andre, det er, at så kunne han jo have gået i en speciel klasse på en almindelig folkeskole med den skærmning, som han alligevel har behov for. Det kunne man måske godt have overvejet, hvis der havde været folk, der var dygtige." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"Et fritidshjem i Århus, de lavede sådan nogle knaster – egentlig fra et amtstilbud, og amtet betalte også, men så lavede de dem på kommunale institutioner. De lavede en afdeling for døve børn på et fritidshjem. Selve gruppen fik faktisk et specialiseret tilbud, men de var på en normal institution. Det lå på samme matrikel. Det kender vi også inden for specialbørnehaverne. Hvor nogle af vores medlemmer, indtil for nylig, arbejdede, kunne der godt ligge en normal børnehave ved siden af eller i den samme, men så var det adskilt fysisk. Og det var også adskilt i forhold til, hvilket personale, der arbejdede med det. (...) Jeg tror, det er meget vigtigt, at man adskiller det, ellers sker der sådan et miskam. Man skal være tro over for målgruppen – ellers kan man ikke fastholde specialisering. Men det at have et stort personale med nogle forskellige faglige indgange, det giver et godt fagligt miljø." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

Fordelen ved disse tvillingeinstitutioner er ikke bare, at børnene med specielle behov bevarer deres kontakt til nærmiljøet, men også at de andre børn udvikler tolerance over for personer med handicap:

"Man skaber en mulighed for at lave et specielt og et specialiseret læringsmiljø for de, som har brug for det. Men man skaber også rammer og muligheder for at udvikle nogle ting sammen, og først og fremmest skaber man en bevidsthed hos de andre børn om, at der også findes sådan nogle. Og vi ved fra alle undersøgelser, at dem, der ved noget om børn med handicap fra deres tid i folkeskolen, de har den mest positive holdning til børnene eller til personen med handicap, når de bliver voksne. Det er noget af det mest holdbare, der findes." (Formand for DSI, Stig Langvad).

² Se Karin Munck og Carsten Schou (1996). "Mild specialisering. Evaluering af forsøg i Holbæk Kommune med organisering af støtte til børn med særlige vanskeligheder i mildt specialiserede daginstitutioner". Højvangseminariets forsknings- og udviklingsafdeling.

Samme tiltag kan man overveje også over for de grupper, som ikke har et egentlig handicap, men som pga. sociale problemstillinger har specielle behov:

"De børn, som bare er "uartige" – sådan bliver det jo tolket – dem kunne man godt have lidt mere fokus på. Hvordan man måske kan hjælpe dem til noget andet, også til at være i normalområdet i nogle sammenhænge. For det er der mange af dem, der ville kunne med en eller anden hjælp og forståelse for, at de har nogle særlige vilkår. Der bliver tit sådan en fornemmelse og oplevelse af, at netop de der børn, som ikke kan finde ud af at gebærde sig i nogle sociale sammenhænge, de er bare uartige, og det er så også, fordi de har den far og mor, de har. Det er sådan, forældrene oplever den del. De børn har måske nogle vanskeligheder – både fordi de har de forældre, de har, men så også, fordi de har nogle vanskeligheder i sig selv, og det kunne jeg godt ønske, man havde lidt mere fokus på." (Landsformand i FBU ForældreLANDSForening - en, Alice Sørensen).

En vigtig forudsætning for den øgede rummelighed, som de forskellige forslag til specialiserede tilbud inden for de almene tilbuds rammer, er dog, at der er de rette ressourcer og den rette ekspertise til stede, således at rummeligheden ikke går ud over fagligheden:

"Egentlig tror jeg da også på, at man skal kunne rumme mere i normalsystemet, men der skal muligvis tilføres nogle midler til det, ellers skal man fokusere på nye metoder." (Socialchef i en lille kommune).

"Når man vil rummelighed, så skal man sørge for, at rummelighed, det ikke bare er at sige det. Man skal sørge for, at der er den nødvendige ekspertise til stede." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

I tråd hermed er der flere af de interviewede, der nævner, at specialisering og de specialiserede kompetencer i sig selv er en forudsætning for en øget rummelighed:

"Jeg tror, at hvis man er inkluderet og bliver inkluderet, så er det, fordi de mennesker, som har tilrettelagt enten skolen eller noget andet, ved, hvad de har med at gøre. Og jo mere de ved om det, de har med at gøre, jo bedre er de også i stand til at indrette det for alle mulige mennesker, fordi så går de ikke i sort, når det er sådan, at de pludselig står over for en udfordring. Så løser de udfordringen

qua deres faglighed og deres specialisering." (Formand for DSI, Stig Langvad).

"Et eller andet sted er forudsætningen for, at du kan arbejde rummeligt, at du arbejder specialiseret, som jeg ser det. (...) Tag fx ungdomsuddannelser – at du har en rummelighed, der gør, at du kan have en gruppe af unge gående på almindelige ungdomsuddannelser, som faktisk kan klare det med en specialpædagogisk støtte. Det er en kombination af en rummelighed, som jeg tror, de unge, der går der, er glade for – at befinde sig i et normalt tilbud, ikke skulle skilles ud fra den øvrige ungdomsgruppe. Samtidig forudsætter det jo et vidensniveau – en specialisering. Det synes jeg er et ret godt eksempel på, at de to ting går hånd i hånd." (Kontorchef i KL, Peter Kjærsgaard Pedersen).

Ud over at bevillingen af de rette ressourcer og faglig oprustning i form af personale med specialviden og specialiserede kompetencer kan gøre såkaldt almindelige tilbud mere rummelige eller kan skabe grundlaget for udviklingen af en 'specialiseret gren' i tilbuddet, så kan man også tænke på nye måder at tilrettelægge det specialiserede tilbud selv. Man kunne fx søge at opbygge en øget tilknytning til nærmiljøet og 'den almindelige tilværelse'. Fx kan et tilbud til voksne udviklingshæmmede som Bakkely i højere grad organiseres ved, at personalet kommer rundt til beboerne i mindre enheder, frem for at beboerne er samlet ét sted:

"De kunne godt bo i nogle mindre enheder, spredt ud over et område, men de kan jo ikke undgå hver især at have brug for den faglighed, som de skal have. Derfor kan fagligheden jo ikke reduceres, og de faglige støttesystemer kan ikke reduceres i omfang, men de kan godt forandres i organisation. I stedet for at folk skal staves sammen, fordi det nu passer bedst ind i normeringen eller personalets dagligdag, så kunne man jo godt arbejde med, at de i langt højere grad boede i deres eget hjem, så man kom på besøg hos dem. De behøver jo ikke alle sammen – for at trives optimalt – at bo dør om dør med forstanderen. Så det er et spørgsmål om at prøve at tænke nogle nye tanker på, hvordan vi med respekt for borgerne giver dem en meget større oplevelse af, at de bor i en bolig – i stedet for, at de bor på en arbejdsplads. Det handler om den individuelle tilrettelæggelse, som sikrer personlig autonomi og selvbestemmelse." (Formand for DSI, Stig Langvad).

At man på den måde spreder beboerne til mindre enheder, kræver dog, at man sørger for, at der stadig gives rum for faglig udvikling mellem personalet i det specialiserede tilbud:

"Man er jo nødt til at sørge for, at de for det første har kollegial sparring, at de har jobrotation, så de kommer ud og oplever lugten i bageriet et andet sted. At de har adgang til at indgå i udviklingsprojekter, at de fx på internettet har adgang til at læse om erfaringer andre steder, at de har alle muligheder for at lade sig inspirere. At de har mulighed for at komme på flere kurser, end de tilsyneladende har i dag. Så der er mange ting, man godt kan lave." (Formand for DSI, Stig Langvad).

Et andet forslag går på, at man i højere grad laver opgangsbofællesskaber – her for udviklingshæmmede – og på den måde kombinerer det specialiserede tilbud med en øget kontakt til nærmiljøet:

"IP: Så lavede man opgangsbofællesskaber, hvor man lejede en opgang, havde én lejlighed som fælles opholdssted for dem, og så kunne de gå derned, hvis de ville have selskab, eller de kunne gå ud og opsøge nogen uden for opgangsfællesskabet, og de kunne blive på deres værelse, hvis de ønskede at være alene – de kunne gøre, hvad de ville. De borgere, de blev accepteret 100 procent i nærmiljøet, fordi deres sociale kontakt blev opfyldt. De var ikke frustrerede over ikke at kunne være sammen med nogen, de havde jo hele tiden muligheden. Det, synes jeg, var en af de mest interessante historier, jeg har oplevet med hensyn til specialisering og rummelighed.

I: Kan du pege på, hvad der er specialiseringen i det, og hvad der er rummeligheden i det?

IP: Specialisering er, at de hele tiden havde mulighed for at have kontakt med socialpædagoger, fordi der var socialpædagoger nede i den fælles opholdsstue på en vagtstue. De vidste hele tiden, hvor de kunne få hjælpen, hvis de havde brug for den. Det klædte dem så meget på, at de kunne integreres i deres nærmiljø. Når de gik ind til købmanden eller kiosken eller andre steder i nærmiljøet, så var det jo ikke påfaldende, fordi de havde fået opfyldt deres tryghedsbehov, og deres behov for at være sig selv, for de havde jo deres lejlighed. Det, mener jeg, er interessant. Og noget af det, man skal stræbe efter." (Socialrådgiver).

På den måde foreslås forskellige måder at organisere de

specialiserede tilbud på, som øger tilknytningen til nærmiljøet og den 'almindelige tilværelse' for brugerne, uden at det faglige fokus forsvinder i tilbuddet.

Kompetencecentre og resourcecentre

En af barriererne forbundet med at rumme de specielle behov inden for eller i tilknytning til alment regi er, at specialviden og specialiserede kompetencer ikke i tilstrækkeligt omfang finder vej fra de specialiserede faglige miljøer til de almene tilbud, så der kan der kan opstå grobund for 'mellemtilbuddene'. Blandt andet denne problematik gør et par af de interviewedes forslag om at gøre specialiserede tilbud til kompetencecentre eller resourcecentre interessante. Tanken er, at centrene gennem kurser og supervision skal opruste andre tilbud med specialviden og kompetencer til at kunne give flere personer med specielle behov et kvalificeret tilbud.

Konstruktionen med kompetencecentre skal sørge for, at man samtidig med at videregive viden til mindre specialiserede eller almene tilbud arbejder for den videre udvikling af specialiseringen i et koncentreret fagligt miljø:

"Vi har argumenteret for, når man taler skoleområdet, at man brugte specialskolerne som en slags kompetencecentre, der rent faktisk kunne give den ydelse ude i de inkluderende miljøer. For vi taler jo om 7-8 specialistområder, som du ret hurtigt kommer ind på. Og det kan man jo ikke have forankret på en folkeskole eller stort set i en folkeskoleforvaltning, men du kunne have det forankret i nogle centre, hvor man havde den faglige viden." (Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

"Vi har prøvet at lave nogle kompetencecentre. Hvor man har et tilbud som har en forpligtelse ud over bare sit eget tilbud, til at rådgive andre institutioner inden for et felt, man gerne vil være førende inden for. Og også har en forpligtelse til at suge den viden til sig, der er inden for det område, og hele tiden følge med. Det synes vi, er en spændende model." (Kontorchef i Danske Regioner, Tommy Kjelsgaard).

Inden for psykiatriområdet har Danske Regioner i en publikation fra 2006 beskrevet kompetencecentre som steder, hvor man opbygger viden om og erfaring med behandling af en given målgruppe. Tanken er, at denne viden og erfaring skal videreformidles til de

almenpsykiatriske afdelinger, hvorved behandlingen her bliver mere specialiseret. Kompetencecentre skal udover de rådgivende funktioner også tilbyde behandling, idet opbygning af specialisering ikke vurderes at kunne ske uden en sådan tilknytning til praksis.³

Tilbudsportalen nævnes i forbindelse med overvejelserne om kompetencecentre som et initiativ, der peger i retningen af en ny tankegang om at kunne sælge sig på sin specialisering og videregive den til andre:

"Jeg tror meget på, at man får kompetencecentre. Og jeg synes lidt, at den nye kommunalreform har vist, at det også kommer så småt. Det at bosteder og andre har skullet melde sig til tilbudsportalen har gjort, at de selv har tænkt de tanker, at 'hvis vi nu offentligt skal ud og eksponere os selv, så er vi også nødt til at vise, at vi er andet end et vedligeholdelsessted, der bare er godt kørende, vi er nødt til at vise, at vi også kan nogle ting, vi er nødt til at vise, vi kan lave kurser for andre eller andet'."
(Formand for Landsforeningen Autisme, Morten Carlsson).

Socialpædagogernes idé om ressourcecentre følger beskrivelserne af kompetencecentre tæt. Idéen om ressourcecentre bygger på tanken om at give borgeren én indgang til en samlet støtte. Ressourcecentrenes kerneydelse skal være at danne udviklingsrum, dvs. at centrene både tilbyder pædagogisk praksis og rådgivende virksomhed. På den måde er et ressourcecenter både et fysisk sted og en organisatorisk ramme for den faglige udvikling og praksis på et område. Ressourcecentret kan tage form af en udbygning af et eksisterende tilbud, der så samler 'et net' af tilbud inden for samme område. Fx kunne tilbuddet Bakkely, der beskrives i den ene af de to cases, være et tilbud, der kunne omdannes til et ressourcecenter og derved videregive den viden, de har til

også mindre specialiserede eller almene tilbud, og derved gøre deres ydelser mere kvalificerede:

"Der kommer hele den tanke, vi har omkring ressourcecentre jo ind. Og her var det helt oplagt, at med den helt fantastiske viden, som jeg er sikker på, de har her, kan de gå ind og supervisere og hjælpe med tilrettelæggelse af, hvordan man arbejder på et plejehjem, hvor der måske er nogle ældre uden funktionsnedsættelser, men med demens. Så det er helt oplagt, at de bliver ressourcecentre." (Formand for Socialpædagogerne, Kirsten Nissen).

Ressourcecentre kan samle forskellige typer af foranstaltninger på et område. På børne- ungeområdet kan det fx forene forebyggende foranstaltninger, behandling, dagbehandling og anbringelser. Ressourcecentret vil desuden kunne foretage udrednings- og undersøgelsesarbejde, udarbejde handle- og behandlingsplaner samt føre tilsyn med de tilknyttede tilbud. Centrene skal desuden deltage i visitering til egne tilbud og vil således have et stærkt og integreret forhold til den kommunale myndighed.⁴

Som systematiske opsamlere af viden vil ressourcecentre og kompetencecentre kunne være med til at lede den faglige udvikling inden for et område. Samtidig vil sådanne konstruktioner på det specialiserede sociale område med deres videndelfingsfunktion kunne levere redskabet til, at specialviden i videre omfang end i dag udveksles mellem de forskellige former for tilbud på et område. Det vil blandt andet kunne gøre, at de specialiserede kompetencer ledes videre ned i systemet, hvor bunden for nye forbindelser mellem specialiserede og almene tilbud kan lægges på en faglig bæredygtig måde, der ikke går ud over det specialiserede fokus.

³ Se Danske Regioner (2006): "Specialisering og faglig bæredygtighed inden for psykiatrien".

⁴ Se Socialpædagogerne (2006): "Ressourcecentre: Én indgang til samlet støtte for børn, unge og deres familier".

Bilag 1

Uddybende om metoden

Der er i hæftet gennemført en kvalitativ analyse af udskrifterne af de 15 interviews, der har haft som sit formål at identificere betydninger af specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering i den praksisrelaterede kommunikation. I det følgende redegøres for de metodiske overvejelser, der ligger bag analysens tilblivelse.

Interviewpersonerne

De 15 personer, der er interviewet til analysen, repræsenterer et bredt udsnit af personer med relevant erfaring inden for det sociale område. De er således udvalgt strategisk ud fra formålet om at samle et nogenlunde dækkende udpluk af personer fra myndigheder, organisationer og foreninger, der på hver deres måde har betydning for det socialpædagogiske områdes udvikling.

Personerne optræder, hvor det er muligt, i anonymiseret form. Da anonymisering for de flestes vedkommende imidlertid ikke meningsfuldt har ladet sig gøre, deltager de med navns nævnelse. De interviewede er i alle tilfælde blevet gjort bekendt med deres anonymitetsforhold, lige som de alle har haft lejlighed til at gennemlæse og godkende de citater, der er trykt i hæftet.

Interviewene

Interviewene har taget form af semistrukturerede kvalitative interviews. Dvs. at en forholdsvis detaljeret interviewguide har været den styrende ramme for interviewene, samtidig med, at de interviewedes egne indskydelser og den enkelte samtalsituations logik har fået lov til at følge spor, der overskred interviewguidens emner, hvor det skønnedes relevant. Interviewguiden er således ikke fulgt slavisk, men netop brugt som fleksibel guide for samtalen. På den måde er der både taget hensyn til nødvendigheden af en overordnet ensartethed mellem interviewene, som den videre analyse kræver, samtidig med, at en lydhørhed over for de interviewedes egne oplevelsesmåder er tilstræbt.

Interviewguiden tager udgangspunkt i to cases, som de interviewede fik tilsendt forud for interviewet. De to cases er fundet i det materiale, der lå til grund for det første hæfte om specialisering på det socialpædagogiske område, der analyserede skriftligt materiale relateret til gennemførelsen af strukturreformen. Den fiktive beskrivelse af pigen Louise er således hentet fra Amtsråds-

foreningens høringssvar på nye love i forbindelse med strukturreformen, mens beskrivelsen af Bakkely er hentet fra referatmaterialet fra en kommune. I casen om Bakkely er visse detaljer justeret, mens fremstillingen af sagen om Louise fremstår i sin oprindelige form.

Baggrunden for at lade interviewene tage udgangspunkt i de to cases har først og fremmest været et ønske om at invitere til konkrete og 'autentiske' udtalelser. Det kunne de to cases gøre, fordi de beskriver troværdige situationer fra praksis. Af samme grund er de interviewede blevet bedt om at forestille sig, at de skulle vurdere de to cases over for en kollega. Samtidig har de to cases været med til at sikre den sammenlignelighed på tværs af interviewene, som også interviewguidens strukturerende virkning bidrager til.

Interviewene er gennemført som face-to-face interviews af ca. en times varighed og er foretaget i perioden 11. maj til 15. juni 2007. Alle interviews er herefter skrevet ud som fuld tekst og er i den forstand overgået til den videre analyse som skriftligt materiale.

Analysemetode og fremstilling

Den praktiske analyse er forløbet efter en procedure for kodning af kvalitativ data, hvor det skriftlige materiale inddeles i kategorier, der hver især samler de tekststykker, der handler om det samme. Denne inddeling er forløbet som en kombineret procedure, hvor der først er foretaget en lukket kodning – dvs. en sortering af tekststykkerne efter de tre på forhånd givne kategorier specielle behov, specialiserede tilbud og specialisering. Dernæst er der inden for hver af disse kategorier gennemført en mere åben kodning, hvor der er set på gentagelser og ensartede udsagn inden for den overordnede kategori.

Med det formål at videreformidle forslag til at sammen tænke specialisering med målene om rummelighed og helhedssyn, er der ud over den ovenfor beskrevne procedure, anlagt en lidt mere 'journalistisk' tilgang til materialet i den del af analysen, der handler om disse emner. Dvs., at der her ikke så meget er lagt vægt på det gennemgående eller gentagende element, men mere specifikt søgt efter udtalelser, som var interessante for de nævnte spørgsmål.

I analysen angives løse betegnelser som fx 'halvdelen'

eller 'en håndfuld' til at markere, hvor stor en del af de interviewede, der har lagt stemme til en given konklusion. Optegnelserne er omtrentlige, fordi kodningen er udtryk for en fortolkning, der i sagens natur altid kunne være foretaget anderledes og derfor egner sig dårligt

som baggrund for en minutios optælling. Ikke desto mindre vil de løse betegnelser forhåbentlig give læseren et bedre indblik i materialets tendenser, og dermed et reelt billede af baggrunden for hæftets konklusioner.⁵

⁵ Om kodning af kvalitativ datamateriale, se fx M.B. Miles & A. M. Huberman (1994): "Qualitative Data Analysis", s. 55-72. Om det kvalitative forskningsinterview generelt, se fx Steiner Kvale (2000): "InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview". Denne litteratur er brugt som inspiration for analysen.

Bilag 2:

Cases og interviewguide

Nedenfor gengives casemateriale og interviewguiden, der har været styrende for interviewet.

Case 1: Louise

Louise er 7 år, da hun henvises til en psykologisk undersøgelse. Man har tidligere - da Louise var 5 år - forsøgt at foretage en psykologisk undersøgelse, men det måtte opgives, fordi Louise ikke ville medvirke. I børnehaven blev man opmærksom på, at Louise ikke kunne indgå i lege og anden social kontakt. Hun isolerede sig og var tilbageholdende i forhold til andre børn og voksne, ligesom hendes sproglige udvikling ikke var alderssvarende. Der har været tildelt støttetimer og talepædagogtimer. Familien har også haft en familierådgiver til støtte i hjemmet. Moderen er ufaglært, og faderens arbejde har indelbåret, at han har været meget væk fra hjemmet. Før moderen blev gravid, har hun haft angstsymptomer, og hun lider aktuelt af en depression, som hun er i psykologisk og medicinsk behandling for. Den psykologiske undersøgelse viste, at Louise er normalt begavet med specifikke vanskeligheder indenfor det sproglige område og indenfor opgaver, som kræver opmærksomhed. Hun er en meget angst pige med depressive træk. Hendes indlevelsesevne og evne til social forståelse og omgang svarer til et udviklingsniveau på under to år. Konklusionen på den psykologiske undersøgelse er, at Louises udvikling er truet, og at hun er behandlingskrævende.

Case 2: Bakkely

Om tilbuddet

Bakkely er et botilbud i henhold til servicelovens § 108 for voksne psykisk udviklingshæmmede med betydeligt plejebehov. Der er tale om et langvarigt botilbud, hvor beboerne forventes at blive resten af deres liv. Der er plads til 30 beboere, og pladserne i tilbuddet betegnes som dyre. Tilbuddet har været det eneste af sin art i det gamle amt.

Om målgruppen

Målgruppen er voksne psykisk udviklingshæmmede, som udover dette handicap også har et betydeligt plejebehov. De nuværende beboere har enten udviklet demens, demenslignende tilstande, Alzheimers syndrom, eller er stærkt fysisk svækkede. Nogle har hjerneskader. Målgruppen betegnes som lille. De nuværende beboere er

mellem 30 og 80 år gamle. Flere af beboerne har dagtilbud, men der er også en større gruppe, som ikke magter et dagtilbud. Nogle har halvdagstilbud. Før Bakkely blev oprettet for 5 år siden, boede målgruppen i botilbud sammen med andre yngre, ikke demente udviklingshæmmede eller hjemme hos deres forældre.

Om den faglige indsats

Beboerne har et stort behov for pasning og pleje og en pædagogisk indsats, der skal hjælpe dem til at kunne leve med deres gradvise tab af funktioner. Der er både ansat pædagoger og plejepersonale. Der findes en viden i tilbuddet om ældre udviklingshæmmede, der vurderes at kunne kvalificere og berige det pædagogiske arbejde i andre botilbud.

Interviewguide

Indledende

Du har fået to cases. Vi skal tale om dem lige om lidt. Først har jeg lige tre indledende spørgsmål, som jeg vil bede dig om at svare helt kort og umiddelbart på – du skal bare sige det første, der falder dig ind:

1. Hvilke personer tænker du på, når jeg siger 'personer med specielle behov'?
2. Hvad mener du umiddelbart forskellen er mellem et 'specialiseret' og et 'alment' tilbud?
3. Hvad tænker du på, når jeg siger 'specialisering' på det sociale område?

Cases

Nu skal vi tale om de to cases. Jeg vil bede dig om at forestille dig, at du taler til en kollega/en fra organisationen. Fokus er, hvordan du med din særlige erfaring på området i det daglige taler om specialisering og det specialiserede.

Case 1: Louise

Forestil dig, at du står over for en kollega/en fra organisationen og skal vurdere, om der her er tale om et specielt behov.

4. Hvad taler for, at Louise har et specielt behov – altså behov for en specialiseret indsats?
5. Hvad taler for, at pigens behov *ikke* er specielt – at hun ikke har behov for et specialiseret tilbud?
6. Har Louise overvejende et specielt behov eller et ikke-specielt behov? (hvorfor, hvad er det afgørende for din vurdering)

-
7. Tror du, Louise kunne trives i en almindelig folkeskole eller fritidshjem, evt. med hjælp? (hvorfor/hvorfor ikke, hvad ville der evt. skulle til af ekstraydelser)
 8. Der står, at Louise "er behandlingskrævende". Har det en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
 9. Louise har forskellige former for vanskeligheder – fx sproglige vanskeligheder og depressive træk. Har det en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
 10. Lad os sige der stod, at Louise havde fået stillet en bestemt diagnose. Ville det have en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)

Case 2: Bakkely

Forestil dig igen, at du over for en kollega/en fra organisationen skal vurdere, om der her er tale om et specialiseret tilbud.

11. Hvad taler for, at Bakkely er et specialiseret tilbud? Hvad adskiller det fra et alment tilbud, fx et plejehjem?
12. Hvad taler for, at Bakkely ikke er et specialiseret tilbud? Hvad gør tilbuddet sammenligneligt med et alment tilbud, fx et plejehjem?
13. Er tilbuddet overvejende specialiseret eller overvejende ikke specialiseret?
14. Hvis du overvejende vurderer tilbuddet som specialiseret: hvordan kunne man gøre tilbuddet ikke-specialiseret? (evt. i forhold til målgruppe, volumen, økonomi, driftsmyndighed, netværk mellem tilbud)
15. Hvis du overvejende vurderer tilbuddet som ikke specialiseret: hvordan kunne man gøre tilbuddet specialiseret? (evt. i forhold til målgruppe, volumen, økonomi, driftsmyndighed, netværk mellem tilbud)
16. Der står, at pladserne i tilbuddet er dyre. Har det en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
17. Der står, at tilbuddet var det eneste af sin art i det gamle amt. Har det en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
18. Der står, at målgruppen er lille. Har det en betydning for din vurdering? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
19. Lad os forestille os, at målgruppen blev udvidet – så det fx også omfattede udviklingshæmmede, der ikke var demente eller demente, der ikke var udviklingshæmmede. Hvad ville det betyde for din vurdering?
20. Har det nogen betydning, at der er flere personalegrupper? (hvilken, hvorfor/hvorfor ikke)
21. Der står, der er en viden i tilbuddet, som kan bruges af andre tilbud. Tror du, det er muligt at give viden videre fra et tilbud til et andet? I givet fald hvordan?

Praksis og viden

22. Hvilken rolle spiller uddannelse for specialisering? (Er specialisering noget, den enkelte medarbejder kan opbygge gennem uddannelse?)
23. Hvilken rolle spiller praksis for specialisering? (Er specialisering noget, der opbygges mellem medarbejdere i praksis?)
24. Skal en specialiseret medarbejder have kollegaer, der også er specialiserede for at blive ved med at være specialiseret? Hvis ja: skal de arbejde fysisk sammen? (hvorfor/hvorfor ikke)

Afsluttende: Specialisering og rummelighed

25. I de seneste år har man talt meget om at 'inkludere', 'rumme' og 'bringe tættere på nærmiljøet' i stedet for at udskille til specialtilbud adskilt fra almindelige folkeskoler, børnehaver, fritidstilbud, arbejdspladser mv.
 - a. Kan man helt undgå at udskille til specialtilbud, der er adskilt fra almindelige tilbud i lokalmiljøet?
 - b. Er der nogle områder, hvor det kan og bør kunne lade sig gøre bedre end andre?
 - c. Betyder de adskilte specialtilbud noget for specialiseringen på det sociale område?
26. Er rummelighed noget mest positivt eller mest negativt? (hvad er det positive, hvad er det negative)
27. Er specialisering noget mest positivt eller mest negativt? (hvorfor, hvad er det positive, hvad er det negative)
28. Kan man arbejde for specialisering og rummelighed samtidig?
29. Så har jeg ikke flere spørgsmål. Er der noget, du vil supplere med?

Socialpædagogernes Landsforbund

Brolæggerstræde 9
1211 København K

Telefon 3396 2800
www.sl.dk